

יכול לברך עליה ליל ראשון ויכול לברך עד ליל ט"ו והגע עצמך אם בירך בט"ו לחודש. ודאי בחודש אחר יכול לברך בליל ראשון או אחר שיעברו ו' ימים כדעת מהר"י ג'יקטיליא וכמו שפסק מרן והרי לא יש שלוש יום. וגבי רעמים וברקים אמרו בירושלמי טרודים פעם אחת ביום מפסקים לברך על כל פעם ופעם ותקשי לך אמאי מברך תוך שלוש יום, וכו' ע"ש באריכות.

ועוד יש להוכיח מהא דכתב השו"ע שם סימן רכ"ז ס' ב' כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך. וכתב הכה"ח באות י"ד ול"ד להני דלעיל דאינו מברך אלא מל' לשלושים דעל אותו דבר עצמו ודאי דאין לברך אלא לאחר ל' יום, אבל הכא כל ברק וברק פ"ע הוא ואינו הברק הראשון ולכך צריך לברך כשנתפזרו דהוי היסח הדעת ב"ח ע"ת אות א' ועיין לעיל אות ג' ע"כ. וכן הוא הדין לענין הקשת דאין אותה קשת שרואה אותה עכשיו רואה אותה פעם אחרת דכל קשת וקשת בפני עצמה. וזה ברור ופשוט ואין הענין סובל אריכות ודלא כהרב שהביא המחבר.

הנלע"ד כתבתי

סימן כ

ראיתי לנכון לעמוד על מה שנפסק להלכה בשו"ע או"ח סימן רל"א שאסור לישון ביום יותר משנית הסוס וכל המסתעף מזה לדינא אסור לאדם וכו' שאמרו בש"ס ופוסקים אם אסור מדינא הוא מדת חסידות שנו כאן.

א' תלנן בסוכה דף כ"ז ע"ב אמר רב אסור לאדם לישון ביום יותר משנית הסוס, וכמה שינת הסוס שיתין גשמינ ע"כ. ופרש"י מפני ביטול תורה. וכ"כ האגודה. והנה בהשקפה ראשונה נראה דמדינא אסור לישון ביום. וכמו שפסק הר"י. אלא דגרס א"ר חסדא ואצלינו א"ר. וכ"פ הרא"ש והרבינו חננאל והר"ד בפסקיו. וכ"פ מרן בש"ע או"ח סי' רל"א ס"א אם אי אפשר לו ללמוד בלי שינת צהריים יישן ובלבד שלא יאריך בה שאסור לישון ביום יותר משנית הסוס שהוא שיתין גשמינ ע"כ.

והנה יש לעיין מה טעמו של איסור זה. דאי נאמר משום ביטול תורה כמ"ש האגודה, טעם זה קשה להולמו חדא הרי פעמים ביטולה של תורה ע"י שהוא יושן בצהריים זהו קיומה שיוכל ללמוד יותר טוב אח"כ. ועוד מדוע לא נפקדה הלכה זו בהלכות ת"ת ששם עיקר מקומה. לכך נראה לענ"ד שאין עיקר הטעם בגלל ביטול תורה, אלא גם שאין בריא, לגוף בריא לישון ביום, כי רוב השינה מזקת כי מילדת רפיון הגוף וחולשת האברים ועצלה ומקררת החום הטבעי ומגברת כאב הראש והיא סיבה לחולאים רבים, כמ"ש בפירוש רבינו יצחק ב"ר שלמה משולידו, בפ"ג באבות.

ונאמן בבריתו עם ו' כגירסת הגמרא וכ"כ המאירי וכ"כ הרא"ש וכן גרס הטור או"ח סימן רכ"ט והלבוש. אבל מרן בשו"ע כתב נאמן בלא ו', וכן הוא הסכמת האחרונים הלבוש וכ"כ הגר"א. וסיים ונאמן עם ו' טעות סופר. והנה על אף דגירסת הגמרא עם ו', מ"מ רוב הגירסאות בראשונים בלא ו' והכי נקטינן. ואולי משום דכך היא הגירסא האמתית שהיתה בפני הראשונים הנ"ל בגמרא וראיה לכך, שכך היא הגירסא בירושלמי בברכות פרק הרוואה הלכה ב'. ומאחר שכן פסק מרן הכי הלכתא.

איברא דחזיתי לנכנסת הגדולה בהג"ט שכתב ג. ב. כך היא הגוססה הנכונה בגמרא, ברור וזכר הברית ונאמן בבריתו וכו', וסיים ומה שהעם מהפכים הגירסא ואומרים נאמן בבריתו וכן כתוב בסדורים הוא טעות וכן כתב בספר אות אמת שהוא טעות עכ"ל. ואחר המח"ר אומר דגירסת תלמוד דידן לומר עם ו' ט"ס היא מהמדפסים החדשים והראיה שרוב הראשונים לא גורסים כן על אף שיש שגורסים כן, הירושלמי יוכיח וכידוע בכללי הפסק עיין ביד מלאכי בכללי שני התלמודים ובשד"ח חלק ו' בכללי הפוסקים, ומאחר שכן פסקו האחרונים הכי נקטינן וכ"כ ביוסף אומץ (אשכנזי) סימן שס"ז נאמן בבריתו ולא איפכא ע"כ וכ"ה מנהגינו באי גרבא כמ"ש הרב ברית כהונה מערכת ק' אות ב' ע"ש. וכן מודפס בסדורים וברור. וע"ע בכה"ח אות ג'.

וראה זה חדש מה שכתב הכה"ח שם באות ד' דלפי דעת הגאון מהר"י ז"ל ביי"ד דיש תרי גווני קשת א"כ צריך לברך בלא שו"מ דאין אתנו יודע. מיהו אין דבריו הנזכרים האמורים בדרך דרש כדאי לעקור מנהג ישראל לברך בשו"מ ובפרט כי כל גדולי הפוסקים סתמו מלייהו בזה. מיהו הרוצה להתחסד ולברך בלי שו"מ ויהרהר שו"מ בלבו אין מזנחין אותו. בן א"ח פרשת עקב אות י"ז עכ"ל. ברם אין דבריו כדאים לעקור מנהג ישראל בדבר שאין לו זכר בפוסקים דהרי ברכה בלא שו"מ אינה ברכה כמבואר בש"ע או"ח סימן קפ"ד ס"ד ע"ש ובשי"כ ח"א סימן ל"א באריכות לכך אפילו מידת חסידות ליכא ומשום כך יש לברך בשו"מ בלי כל פקפוק וספק ודלא כהגאון מהר"י ואכמ"ל יותר וברור ופשוט לדינא.

ואם צריך לברך כל פעם שרואה את הקשת או די פעם אחת בשלושים יום. הנה מרן החיד"א במחזיק ברכה כתב וז"ל יש מי שאומר דאם נראת הקשת וברך ואח"כ בתוך שלוש יום נראת פעם אחרת לא יברך דכל ברכות הראיה לא יברך כל זמן שרואה אותה ופעם אחת בחודש דיים. עכ"ל. וכתב עליו החיד"א ולאו מילתא היא דהא דצריך שיהיה זמן שלוש יום בין הברכות היינו כשאותו הדבר עומד לפניו וכדקאי קאי ואיהו הוא לא חזי ליה, אבל אם הדבר שברך עליו אודא ליה והא אחריתי הוא מחויב לברך וכמ"ש הפוסקים דעל מלך או חכם או קברות אחרות יברך בתוך שלוש יום, וגם מברכת הלבנה שמעינן ליה לרמב"ם

אסור כתב בלשון אין ראוי. וכן תראה שרוב הראשונים וגם הרמב"ם לא פסקו להיא דיןא, וכ"כ האחרונים שאינו אסור מדינא אלא ממד"ח וכמו שנבאר בארוכה בסוף דברינו בס"ד. (ב) ומעתה נבוא אל נכונה לברר ולבאר אם בכל מקום שאמרו חז"ל אסור אם אסור מדינא, או משנת חסדים שנו כאן. ובתחילה נביא כל המקומות בש"ס אשר אמרו חז"ל אסור לאדם וכו', כפי אשר תשיג ידי יד כהה. ואח"כ נעמיד כל דין ודין על מכונו בס"ד.

בברכות דף ח' ע"ב מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית. ועוד שם אמר ר' יהושע בן לוי אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת ובדף כ"ד ע"ב אמר רב הונא ת"ח אסור לו לעמוד במקום הטנופת לפי שאי אפשר לו לעמוד בלא הרהור תורה. ובדף כ"ח ע"ב א"ר יוחנן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפילת הצבור ובדף ל"א ע"א א"ר יוחנן משום רשב"י אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר או ימלא שחוק פיגו. ובדף מ' ע"א אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת. ובדף מ"ד ע"ב א"ר יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות. ובשבת דף ע"ה ע"א א"ר הירושלמי לחשב תקופות ומזלות ואינו מחשב אסור לספר הימנו. ובדף ק"ג ע"ב אסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל. ובדף קנ"א ע"ב אמר רב חנינא אסור לישן בבית יחידי. ובירושלמי בשבת פרק ט"ו דאלו קשרים תניא אסור לתבוע צרכיו בשבת. ובעירובין דף ק' ע"ב אמר רב אסי אסור לאדם שיהלך ע"ג עשבים בשבת. ועוד שם אסור לאדם שיכופף אשתו לדבר מצוה. ובפסחים דף מ"ט ע"ב אמר רבי אלעזר עם הארץ אסור להתלוות עמו בדרך. ועוד שם ע"ה אסור לו לאכול בשר, ובתענית י"א אמר ריש לקיש אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון שנאמר וליסוף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב. ובמגילה ג' ע"א אמר רבי יהושע בן לוי אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה. ובדף כ"ח ע"א אמר רבי יוחנן אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע. ובכתובות דף י"ט א"ר כהנא אסור לו לאדם שישעה שטר אמנה בתוך ביתו. ועוד שם בע"ב אריב"ל אסור לו לאדם שישעה שטר פרוע בתוך ביתו. ועוד שם נ"ז ע"א אמר ר"מ אסור לאדם שישעה את אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה. ובקדושין ל"א ע"א אמר רבי יהושע בן לוי אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה שנאמר מלא כל כבודו. ובדף מ"א ע"א אמר רב יהודה א"ר אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה. ועוד שם אסור לאדם שיקדש אתו קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה. ובסוטה מ"ב ב' מכאן אמרו שאסור לספר בשבחן של רשעים. ובבבא מציעא דף ק"ז ובבבא בתרא ב' ע"ב א"ר אבהו א"ר הונא א"ר אסור לו לאדם שיעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה. ובסנהדרין צ"ב כל מי שאין לו דעה אסור

ויותר נראה לומר שמה שאמרו אסור לישון ביום כונתם לשינה של שחרית. וזכר לדבר ממה שאמרו באבות שם שינה של שחרית ויין של צהריים וכו' מוצאין את האדם מן העולם. ואם יש איסור לישון ביום מדוע התנא לא אמר ושינת צהריים, לזאת יש להעמיס כונתם על שינת שחרית שלא יעבור את הבקר בשינה ויעבור זמן ק"ש ותפלה. ומשעה שהגיע זמן ק"ש לא יישן יותר משיתין נשמיין. ושוב אחרי החיפוש מצאתי לשפת אמת בחידושי לסוכה שם שכתב כעין מה שכתבנו ושמתתי.

והן אמת שהאיסור ששנו כאן אינו אלא מדת חסידות. וראה לדבר מהא דאמרו שם אביי הוה גיים כרמעייל מפומבדיתא לבי כובי קרי עליה רב יוסף עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך ע"כ. ופרש"י הוה גיים ביום, כמיעל וכו' דמפרש במקום אחר דהוה שיתא פרסי. ע"כ. ודע שהאחרונים נתחבטו בפירוש זה דלא מצאו בשום מקום בש"ס דהוה שיתא פרסי, ומתוך כך כתבו להגיה שצ"ל שתי פרסי כ"כ בשו"ת תפארת צבי סימן א' ובשפת אמת ובערוך לנר שם ועוד אחרונים. וראה בשע"ת סימן ד' סק"י שכתב גם שתי לא גמצא בשום מקום. ובשו"ת נודע ביהודה תנינא או"ח סי"כ כתב ואמנם רש"י לא כתב שהוא מפורש במקום אחר בש"ס רק סתם במקום אחר ואולי הוא באיזה מדרש ע"כ ע"ש. ובהגהות יפה ענים לסוכה שם כתב דמהמדרש מוכח שדוד היה ישן בלילה שש שעות. והוא תמה הרי אמרו ודוד כדסוסיא ודסוסיא שיתין נשמיין. ובפסחים קי"ג ע"ב אמרו ששה דברים נאמרים בסוס וכו' ומאס את השינה. ש"מ שדוד מאס את השינה שלא יטעום טעם מיתה. ועיין בש"ע סימן ד' ובאחרונים שהאריכו כל אחד לפי דרכו ליישב את כל האמור שם, אך דבר ברור לא עלה בידם כאשר יראה המעיין. ואיך שלא יהיה נעלם מהם מדרש רבה סוף איכה שרמוזו היפה ענים הנ"ל שכתוב, ואיך עבידא בשעה שדוד אוכל סעודת עצמו אוכל עד ט' שעות וישן עד ראש אשמורת התיכונה ועומד ועוסק בתורה ע"כ. ומשמע מזה שדוד היה יושן שלוש שעות ביום ושלוש בלילה, דהרי עד ט' שעות הוי שני שליש מהיום, ובלילה יש שלוש משמרות כדאיתא בברכות דף ה' ע"א וא"כ איך דוד ישן ביום יותר משינת הסוס וגם בלילה ל"א וצ"ג בכל הנ"ל וראה עוד שמ"ר פ' ט"ו ושוח"ט מ' כ"ב ומ' ק"ח ותנחומא בהעלותך. ועל כגון דא אני אומר שבעים פנים יש בתורה, וביחוד במקום שאין נפק"מ לדינא כנ"ד. חורגו לנ"ד שהאיסור ששנו כאן אסור לאדם לישון ביום אינו אלא ממדת חסידות ולא מדינא וכמו רוב אסור לאדם שאמרו בש"ס שאינו אלא ממד"ח ולא אסור מדינא אף דאמרו בלשון אסור וכדלקמן בס"ד, דאל"כ איך אביי הוה גיים עד שקרי עליה עצל עד מתי תשכב. וכלשון המאירי בסוכה שם אין ראוי לאדם לקבוע שינה ביום אלא שישן עראי ויתחזק באמונתו או בתורתו לפי מה שהוא. דרך הערה אמרו וכו' ע"כ. הרי אף דאמרו בלשון

במאירי שכתב כל ד"ו בלשון יש ליוהר. אמנם יש להעיר קצת מעירובין י"ח ע"ב שאמרו אחרי עבודת כוכבים ולא אחרי בית הכנסת ש"מ שהיא ענין חמור, ועיין בשו"ת שלמת חיים ח"ג סימן כ"ה.

(ד) ומה שאמרו אסור לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור הנה אף דהלכה זו פסקה הרמב"ם בפ"י הט"ז מהלכות תפלה וסמ"ג עשין י"ט טוש"ע או"ח סימן צ' ס"י, מ"מ יש פעמים שמותר לו הקדים כגון שממהר למלאכתו או שהשעה עוברת לה והציבור מאריכים בפיוטים וכו' אינו צריך לחכות להם ויכול להתפלל ביחידות. כמבואר בש"ע ובב"י שם. ע"ש ובכף חיים אות ע"א והלאה.

(ה) ומה שאמרו אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה. ד"ז נפסק להלכה בטוש"ע או"ח סימן תק"ס. אכן הרמב"ם השמיט הלכה זו, מספרו הגדול. ולפני שנבוא ליישב דברי הרמב"ם, נבוא לבאר ד"ז בארוכה דהוא צריך לפני ולפנים. מה כונתם במאמר זה, אם לעתיד לבוא מותר למלות פיו שחוק כמו שכתוב אז ימלא שחוק פינו, אבל בזה"ז אסור, וכן מה הגדר של מילוי פיו שחוק.

והנה מלשון הטור משמע רק בזה"ז משכתב ואסור לאדם שימלא פיו שחוק בזה"ז שנאמר אז וכו'. ומשמע שלעת"ל מותר למלות פיו שחוק. ברם לענ"ד אין הדברים כהיותן דממנ"פ אם אסור איך הותר לשיר ולשחוק לשמחת מצוה ולכבוד חתן וכלה כמ"ש הפוסקים. וכן מצינו לגדולי התנאים ואמוראים, בברכות שם רב אשי עבד הללוא לבריה חזנהו לרבנן דהו קא בדחי טובא. ועוד שם דף ט' ע"ב כי עיילת להתם שאל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות, זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומא כוליה יומא ע"כ. וכן מצינו בהרבה מקומות בש"ס, ראה בשיח כהן ח"א אהע"ז ס"א אינהו מקומן באריכות. ואם שמחת מצוה שאני, א"כ מה הותר לעת"ל, האם מלוי פיו שחוק בשמחת הרשות שירי אהבה שבין אדם לחבירו וכו', היכן מצינו שהיא מותר. והנה ראיתי לרבינו יונה בברכות בריש פרק אין עומדין שכתב וז"ל אסור לאדם שימלא וכו' יש מפרשים שטעם הדבר מפני חורבן בית המקדש אבל שלא בשעת חורבן מותר ואין זה גכון דא"כ היה לו לומר אלא משחרב בהמ"ק אסור לאדם, ומדלא אמר הכי שמעינן דאינו תלוי בחורבן אלא אפילו בזמן בהמ"ק אמר שאסור למלות פיו שחוק בעת"ז בשום ענין, שהשמחה מרגילה את האדם שישכח את המצוה. ומאי דאמרינן אימתי ימלא שחוק פינו ותהיה השמחה מותרת בזמן שיעשה עמנו נסים ויושיענו ואז באותו הזמן נשמח כדי לגלות נפלאותיו וגבורותיו ויאמרו הגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה ויראו בשמחתינו ויבושו, ושמחה כזו שהוא שמחת הבורא היא מצוה גדולה משום פרסומי ניסא ודומה לזה מה שאמרו במדרש זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו הוי אומר בה' כלומר אע"פ שזה היום

לרחם עליו ובעבודה זרה כ' ע"א א"ר אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו ובכלה רבתי בסוף המסכת אמר רבא גס רוח אסור להכניסו בבית ובבכורות דף ב' ע"ב אמר שמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בשם ע"כ.

(ג) ומעתה הבה נבוא לברר כל דין ודין על מכונו וזה החלי בעזרת צורי וגואלי. הנה על מה דאמרינן אסור לישב על מטה ארמית. ד"ז לא הוזכר בראשונים וגם הרמב"ם והטוש"ע השמיטו הלכה זו. וראיתי לרב נסים גאון שהביא איך שהיה המעשה של רב פפא וכתב ומאותה שעה אסרו חכמים לישב על מטה ארמית מפני כן, וזה המעשה בקבלה הוא אצלי מרבי אדונינו הרב הקדוש רבינו חושאיל ריש בני רבנן ז"ל ולתחיה, וגם מצאתי אותו בתשובות הגאונים כ"כ עכ"ל. ואף שמעשה זה הובא גם בתשובות הגאונים אך אין הכרח מדבריו שהוא אסור מדינא. וראה בפסחים קי"ב ע"ב שארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בניו ומתוכם ואל תשב על מטה ארמית ע"ש. ובפרש"י ורשב"ם ור"ח. וש"מ שאינו מדינא אלא צווי וזהירות בעלמא. ויותר תראה למאירי בפסחים שהביא ושלא לישב וכו' ר"ל שלא לישא גיורת, או שלא לישן בלא ק"ש. אך מטה ארמית ממש לא הביא כלל כמו הדיעה השלישית בגמרא. ונראה שהוא סובר שאינו מדינא, ואפילו מד"ח ליכא. ומצוה ליתן טעם בדבר וראה בניצוצי אור בברכות ופסחים שם.

ומה שאמרו ת"ח אסור לו לעמוד במקום הטנופת הנה הלכה זו אף דפסקה הרי"ף והרא"ש ועוד ראשונים אכן הרמב"ם וכן הטוש"ע השמיטו הלכה זו (ותימה על העין משפט על הרי"ף שציין להלכה זו ברמב"ם ובטוש"ע ובסמ"ג מה שאינו) ולא ידעתי למה. ואפשר מטעם שד"ז בבחינת גזירה שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה דלא יבצר מת"ח לפעמים לעמוד במקום הטנופת בשעת הצורך ועכ"ז ממדת חסידות להתרחק כמה דאפשר ממקומות אלו שלא יבוא להרהר בד"ת, ושור"ר להמאירי שהביא הלכה זו והוסיף בה שלא לצורך והוספה זו ליתא בראשונים הנ"ל ואפשר דמהטעם שכתבנו ודברים בטעם קאמר. ולענין הלכה הרמ"א ביו"ד סימן רמ"ו הביא דין זה וצ"ע אם לדינא קאמר ואם כן צריכים תלמידי חכמים האשכנזים ליוהר בזה ביותר. וע"ע בפתח הדביר סימן רמ"א ס"ב שהאריך הרחיב בכל האמור.

ועל הא דאמרו שם אסור לו לאדם שיעבור אחרי בית הכנסת. ד"ז פסקוהו הראשונים וגם הרמב"ם בפ"ו מה תפלה פסק כן וכ"פ הטוש"ע סימן צ"ח ס"ח. וא"כ קשה לפי דרכנו דאסור אינו אלא מ"ח, וכאן אסור מדינא. וי"ל דבאמת מדינא אין איסור לעבור אחרי ביה"כ בשעה שהציבור מתפללין אא"כ מוכח דעדיין לא התפלל ושאר תנאים המובאים בגמרא ובש"ע. ועכ"ז נראה לומר דמדת חסידות לא לעבור אפילו שהתפלל להסיר ממנו כל חשש. וראה

אלה פ' כשיבא בהמ"ק במהרה בימינו דתו ליכא חששא דיצר הרע כדכתיב כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים עכ"ד. וכ"ג מדברי רש"י וכעין זה כתב גם הרמב"ם בסוף הלכות מלכים ובאותו הזמן לא יהיה לא קנאה ותחרות ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים ושיגו דעת בוראם כפי כח האדם כדכתיב ומלאה הארץ דעה וכו' ע"כ. וכן איתא במדרש רבה סוף פ' שלח א"ל הקב"ה לישראל בעוה"ז ע"י יצה"ר אתם פורשים מן המצות לעת"ל אני עוקרו מכם שנאמר ואת רוחי אתן בקרבכם ע"כ. ולפ"ז יורד כל חששו של רבינו יונה וצ"ג בדבריו ודו"ק.

ורא"ה זה חדש מה שראיתי ללבוש שם ס"ד שכתב ומ"מ אסור לכל אדם שימלא וכו' כי השמחה היתרה מרגילה את האדם לעבירה וכתיב אז ימלא שחוק פינו בעוה"ב שנהיה נהנין מזיו השכינה ולא בעוה"ז ע"כ. ותמה גדולה בעיני מאין יצא לו חידוש זה, דאז ימלא שחוק פינו בעוה"ב, הרי המשך הפסוק מדבר על ביאת המשיח. וזאת ועוד הרי מבואר ברמב"ם בפ"ח מהלכות תשובה ה"ב שהעוה"ב אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא עמידה ושינה ומיתה ועצב ושחוק וכיוצא בהן ע"כ ע"ש. ובהשגות ובמגדל עוז. הרי דלא שייך בעוה"ב שחוק. והוא חידוש דלא ראיתי לאחד מהראשונים או מגדולי האחרונים שיאמר כן ודבריו צ"ע. ושור"ר לאליה רבה שעמד על דבריו, וכתב דהיינו שיפסוק היצר הרע אבל בזה"ז אף שבית המקדש היה קיים אסור כיון דיצר הרע שולט ע"כ. ולפי מ"ש אין בדבריו נכונה וזה פשוט. ואכמ"ל.

והנה לענין הלכה למעשה כתב הט"ז בסק"ז וז"ל כ"כ רבינו יונה דמשמע גם שלא בזמן הגלות דלא כנוסח הטור שכתב בגלות הוה. ולענ"ד שיש חילוק בזה דלענין שמחה שאינו של מצוה ודאי אסור אפילו שלא בזמן הגלות למלא פיו שחוק, אבל בשמחה של מצוה היה היתר בזמן שב"ה קיים כגון שמחת בית השואבה ושמחת דוד שהיה מכרכר בכל עוז, ובזמן הגלות ער"ב כל שמחה ואפילו בשמחה של מצוה כגון בחתונה או בפורים מ"מ לא ימלא שחוק פיו כנלע"ד נכון עכ"ל. וכ"כ הפרמ"ג במשבצות סק"ז והמ"ב בסק"ב. והשלחן שלמה ס"ו ע"ש. והנה אף דלכאורה נראה דחילק יפה להשוות דברי הפוסקים. ברם למעשה אין בזה מפרנס דהרי כתבו הראשונים דבשמחת מצוה מותר לשיר ולשמוח, וגם מצינו לחכמי התלמוד דקא בדחי טובא. ויותר נראה לומר דאדרבא כשאנו בגלות השמחה של מצוה צריכה להיות יותר גדולה בכלי נבל וכינור להודות ולשבח לבורא יתברך על שזיכנו בשמחה של מצוה, ושור"ר לאליה רבה שהביא דברי הט"ז והניח בצ"ע. איברא דאין דעת הט"ז יחיד בדעה זו. דראיתי לר"ח בן עטר בספרו חפץ ה' על ברכות שם שכתב וז"ל משמעות בעוה"ז משמע לאו אחר

הוא יו"ט ונעשה לנו בו גסים ונפלאות ואנו שמחים בהם אפילו הכי עיקר השמחה אינה בעבור יו"ט אלא בעבור ה' לפרסם את כל הגדולות ואת כל הנוראות שהוא עושה עמנו עכ"ל. וכעין זה כתב השיטה מקובצת בברכות שם אסור וכו' אין הטעם שאסור משום אבילות החורבן אלא משום שלא יתגבר יצרו עליו מתוך השחוק, אבל לימות המשיח דליכא יצר הרע ליכא למיחש ע"כ. וכלשון הזה כתב גם בשיטה להר"א אלשבילי בברכות. וכ"כ בפסקי הרי"ד שם. וכן נראה מדברי ראב"ן הירחי בפירושו למסכת כלה עמוד י"ט. אכן מדברי הטור משמע דהטעם בגלל החורבן משכתב בזמן הזה ולא בעולם הזה כדאיתא בגמרא. וכתב הב"י שכ"כ הרמב"ן בת"ה ודלא כרבינו יונה. ע"כ. וכעין זה כתב המאירי אסור לאדם וכו' ר"ל עד שיבוא זמן המשיח רמז לדבר אם לא העלה את ירושלים על ראש שמחתו. וכן ראיתי בספר הנר לחד מן קמאי רבי זכריה אגמאתי ז"ל בברכות שם אסור לאדם בגלות, שנאמר אז ימלא שחוק פינו ע"כ. וכן נראה מדברי השאלות שאילתא קנ"ח, וכמו שהכריח כן העמק שאלה ע"ש. וכ"ג מדברי רש"י בחגיגה ט"ו ב'. שכתבו על אחר שזמר יוני לא פסק מפיו ופרש"י והיה לו להניח בשביל חורבן הבית שנאמר וכו' ע"כ. וכ"ג שכן דעת מרן בש"ע אף ששינה לשונו מלשון הטור וכתב בעולם הזה, משהביא הלכה זו בהלכות לעשות זכר לחורבן. אלא דק"ק דבכל הסעפים כתב וכן התקינו ובהלכה זו כתב סתם אסור ולא בלשון תקנה כיתר הסעפים, ואפשר דלא שייך לאמר בזה לשון תקנה. וכן ראיתי בספר נגיד ומצוה עמוד קס"ג. שכתב משחרב בהמ"ק אסור למלאות פ"ש ע"ש. טעמו ע"פ הסוד וכ"כ הר"ח כהן תלמיד הרח"ו בספרו טור ברקת על הש"ע שם.

ואיך שלא יהיה לענ"ד נראה כדברי הרבינו יונה בחדא, וכדברי החולקים בחדא, והם עיקר דבאמת ראייה גדולה היא דהרי רשב"י אמר בעולם הזה ולא בזה"ז. וגם לא תלה בחורבן הבית. ומאידך גיסא הרחיק לכת לומר דאפי' בזמן בהמ"ק אסור למלאות פיו שחוק בעוה"ז בשום ענין. דש"מ דאפילו בשמחת מצוה אסור. משכתב בשום ענין. והוא תמה הרי כתבו כל הראשונים דבשמחת מצוה שרי בכל ענין וכמ"ש לקמן בדברי הט"ז. וגם מ"ש דעיקר השמחה אינה אלא בה', אינו מובן דפשיטא דע"י יו"ט באה שמחתנו להלל ולשבח לבורא יתברך בתפלתנו, דהרי אדם לא עושה יו"ט לעצמו. וממילא נגילה ונשמחה בך. וא"כ מה ראייה יש מהמדרש לנ"ד. זאת ועוד שאלה שאין עליה תשובה ממה שכתבו השטמ"ק והר"א אלשבילי דלימות המשיח דליכא יצר הרע ליכא למיחש, וא"כ מה חששו של רבינו יונה, ושור"ר לרבינו אהרן הלוי בפירושו על רב אלפס הנקרא פקדת הלויים שכתב בברכות שם אסור לאדם וכו' פירוש משום חששא דיצר הרע שנאמר אז וכו' אימתי ימלא שחוק ולשונינו רינה בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם

שיבת ציון או ימלא שחוק פינו קרא כדכתיב פצחי רינה וצהלי עכ"ד ע"ש.

והנה אף דהארכנו להביא סיעתא לדברי הט"ז דאין למלאות פיו שחוק אפילו בשמחת מצוה. מ"מ אנו בדידן גקטינן דבשמחת מצוה אין למעט מהשמחה מלבד מה שתיקנו חז"ל. אך גם להרבות יתר על המידה אין כדאי דאפשר שיבוא לידי הוללות וביחוד בפורים. ובאמת אם בבני תורה עסקינן אין מקום לחששות אלו דלשם מצוה קמכוין ושרי להו. וכן תראה למרדכי בפרק הישן בסוכה אות תשמ"ג שכתב וז"ל וכתב רבינו שמשון ויש ללמוד מכאן לאותם הבחורים הרוכבים בסוסים לקראת חז"כ וגלחמים זה עם זה וקורע איש בגדי חבירו או מקלקלו שהן פטורין הואיל ונהגו כן מחמת שמחת חתן וכלה ע"כ. הרי לך דהשמחה מגיעה עד לקריעת בגדים ובכל זאת לא מנעו בידם חכמים מטענה שאין להרבות בשמחה בזה"ז עד כדי קריעת בגדים, ופטורים מלשלם. וכן בקודש חזיתי לראב"ן הירחי בפירושו למסכת כלה רבתי בדף י"ט שכתב ע"מ שאמרו בכתובות בפ"ב מכאן אמרו חז"ל לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, ואמרו שם אהני ליה שוטיא לסבא ואמרי ליה שטותא. פירוש שהיה מרקד לפני הכלה בכמה בדים של אדם והיה מראה בעצמו כאחד מהשוטים והעולם היו מחזיקין אותו לשוטה וכשמת איפסיק ליה עמודא דנהורא בינו לבין העם, ר"ל עמודא דנהורא כמין בדי הדס ע"כ. ועיין במאירי שם שהוסיף וכתב וכל המפליג בענינים אלו הרי זה משובח, ואפילו הזקנים אין גמנעין מזה ע"ש. הרי לך מפורש דכל המרבה בענינים אלו הרי זה משובח אפילו שיחשב שוטה בעיני הבריות.

ואתרי עלות כל האמור נחזור לשאלתנו מדוע הרמב"ם השמיט הא דאמרינן אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז ויותר שבפרק ה' מהלכות תעניות ה' י"ד הביא הא דאמרו וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכו' אבל שלא ימלא פ"ש לא הזכיר כמו הרי"ף והטו"ש ע"ש שהביאו הא והא בהלכותיהם. ובתחילה חשבתי לומר דלא ימלא פ"ש נכלל בד"ז של איסור שירה. אבל למעשה אין זה מפרנס דהרי כל הפוסקים הביאו גם זה וגם זה. ואולי אפשר לומר הטעם שהשמיט הלכה זו דאין זה איסור מדינא אלא משנת חסידות שנו כאן וראיה לדבר דבפ"ב מהלכות דעות ה"ז הביא ה"ז בתור הנהגה טובה דלא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות ולא עצב ואונן אלא שמח ע"כ ע"ש בהגהות מימוניות שהביא מקורו באבות דרבי נתן ר"ע אומר שחוק סייג לכבוד. ואין אחד מנושאי כליו שהביא הא דרשב"י. ומזה ש"מ דאינה לדינא אלא מ"ת. והן אמת דדבר זה מסור לטבעו של אדם יש והוא שמח וצחק תמיד אפילו מלוי פין, כמובן דאינו של ליצנות וקלות דראש דע"ז כבר הזהיר התנא באבות שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. אלא במילי דבדחותא לשמח לבו. ולב הנדכאים. וכההיא דתענית דף כ"ב באותן

החורבן אלא אפילו בזמן ביהמ"ק קיים, דאל"כ הול"ל בזמן הזה. אבל אחר האמת נראה להוכיח דהאי בזה"ז היינו דוקא אחר החורבן ולא חש לדקדק, דלא חש להודיע מה שיהיה בזמן שהיה ביהמ"ק קיים, והראיה ממה דמייתי ראיה או ימלא שחוק פינו והאי קרא מיירי בשוב ה' שיבת ציון מחורבנה א"כ דבזמן החורבן איירי, וכפי זה מנא ליה להוכיח דבזמן שהיתה ציון בישובה היה אסור אלא ודאי דדוקא בימים הללו. ונראה דהיינו אפילו שחוק של מצוה אסור דאי של קלות ראש אפילו או בשוב ה' וכו' אין נראה מקרא דמותר מדקאמר בשוב ה' וכו' או ימלא שחוק והיינו מצד שמחה של שיבת ציון דהיינו שמחת מצוה. ושמחת מצוה עצמה ליתא אלא או בשוב ה' בע"ה עכ"ל. ואחר המחילה אומר, אף דמפשוטו של מקרא נראה כדבריו ולפי"ז אתי שפיר מ"ש לחדש. אכן למעשה אין בדבריו נכונה לפי כל האמור לעיל, וביחוד מ"ש ושמחת מצוה עצמה ליתא אלא או בשוב ה'. וכי מה שהתורה צוותה ושמחת בחגך אינו בזה"ז. וכן שמחת חתן וכלה שהפליגו חז"ל בגודל שמחה זו ואמרו שכל וכו', עובר בחמש קולות. וכהנה רבות, עד שאמרו כל המרבה בענינים אלו הרי זה משובח. ולפי דבריו כל זה אינו, ודבריו צ"ע ודו"ק היטב.

ושלב אחר החיפוש מצאתי בשו"ת צפחית בדבש שהאריך בזה והביא דברי הרב המוסמך הרי"ף בח"א (הוא רבי יאשיהו פינטו על העין יעקב). שהקשה במה שאמרו אימתי בזמן שיאמרו בגוים דהא משתמע מרישא דקרא בשוב ה' שיבת ציון או ימלא שחוק פינו. ותירץ דאמרו בזה"ק ריש סדר אחרי מות דבמילי דעלמא אסור למלאות פ"ש אבל בדברי תורה עבדו את ה' בשמחה כתיב. זה י"ל דמרישא הוי משמע דאפילו בדברי תורה אסור בעוה"ז אבל מסיפא דקרא בזמן שיאמרו הגדיל ה' משמע דכיון דאיכא קידוש ה' יש למלאות פ"ש, מינה אנו לומדים לעוסקים בתורה שמקדשים שם השם בתורה שיש למלאות פהם שחוק עכ"ד. הרי לך דמותר למלאות פ"ש לעוסק במצוה. אכן הרב צפחית בדבש השיג עליו וכתב וז"ל ותמהני עליו טובא איך מתיר מלוי פה שחוק בתורה ובמצוה הפך כל הפוסקים הג"ל ומפרש דאמרו בזה"ז למחדי יתיר מחכ קרא דעבדו את ה' בשמחה דהא לא כתיב בשמחה רבה אלא בשמחה, ומהיכן נולד לנו חיוב שמחה רבה או מלוי פ"ש אפילו בדברי תורה וכו'. וסיים ואיך שיהיה מכל האמור לענין דינא לדידי חזי לי והגם שלדעת מהר"י פינטו בשמחה של מצוה הותר מלוי פ"ש משום כבוד ה' לעולם ישמח האיש הישראלי ומינא דה"ה בשמחת פורים וחתונה ושמחת גיל, מ"מ הוי יחיד בסברתו נגד כל הנך רבוותא, ואין להקל כ"כ עד מלוי פ"ש. ולהלכה ולמעשה אבחר דרכם להקריב לי לאסור מלוי פ"ש גם משום פריקת עול מלפני אדון חולי ארץ עד ישיב ה'

קבע לעראי קחנו משם. אכן לענ"ד י"ל כדברי הרמב"ם דמשנת חסידות יש בזה. וכש"כ אם שמרתן עליו שיתן להם לאכול אחרי גמר סעודתו שהוא מותר לכ"ע. ודרך אגב ד"ו צריך ק"ע דאיך יתכן לומר בדבר שאיסורו מדאורייתא לדעת הרבה פוסקים ראשונים ואחרונים, עיין בגליוני הש"ס בברכות שם. ולדעת הרמב"ם וכמה אחרונים אינו אלא מד"ח. וצ"ע. (ז) ומה שאמרו שם אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות הטעם אמרו בגמרא משום ריחא ולכן אם אכל אסור לספר הימנו. ולענין הלכה לא הרמב"ם ולא הטוש"ע וגם לא אחד מהראשונים הביאו ד"ו להלכה. וטעם הדבר י"ל משום דכל הטעם לאיסור זה משום ריחא, דהיינו קודם ארבע שעות שאינו זמן סעודה והריח קשה לבני אדם המספרים עמו קודם אכילה שהגוף ריקן וכדפרש"י שם. ומאחר שכן יש בני אדם שאינם מקפידים ע"ז לא חשו להא, ועוד אמרינן שם אמימר ור' זוטרא ורב אשי הוו יתבי אייתו קמיהו ירק חי קודם ארבע שעות אמימר ורב אשי אכול ור' זוטרא לא אכל. וע"ז ראיתי בתוספות רבי יהודה החסיד שכתב מיהו כאמימר ורב אשי קיי"ל דאכלי קודם ד' שעות כמו עובדא דבסמוך ע"כ. אלא דבאמת ק"ק איך לא חשו להא דרב יצחק, אפילו ממ"ח שמא יש בפיהם ריח ועיין מ"ש המהרש"א ואין דבריו מוכרחים כאשר תראה. ומ"מ היום הטבעים נשתנו כידוע ולא שמענו מי שמקפיד ע"ז. ומה שכן יש לזוהר שלא לאכול בצל ושום כשרוצה לצאת לשוק וביחוד לת"ח שעליו לזוהר שלא יהיה בפיו ריח בצל ושום דהוא מאוס מאוד כידוע. ואם בדיעבד אכל יראה לא לספר עם חבריו ובשעת הצורך ירחיק עצמו ממנו שלא תגעל נפשו בדבריו עמו. ואם אינו חש לזה עלול ליתן את הדין דהוי כיורק בפני חבריו כדאיתא בתנא דבי אליהו. (ח) ועל הא דאמרו בשבת אסור לישן בבית יחידי וכל הישן אוחזתו לילית. הנה גם ד"ו אף שהביאו הסמ"ג עשין ס"ט הרי"ף והרא"ש בפסקיו ס"ב כתב אסור לישן יחידי בבית בלילה. מ"מ הרמב"ם השמיטו וגם הטוש"ע לא הביאו ד"ו להלכה. ומעתה את"ל משנת חסידות יש כאן. זה אינו הרי לילית הוה דבר סכנה, וחמירה סכנתא מאיסורא. ונראה ליישב דבאמת לכתחלה יש למנוע לישן יחידי בבית. אבל אם עבר וישן אין קפידיא בכך כל זמן שידוע שטבעו חזק. ומאחר דהוי רק זהירות לא חשו להא. וביחוד בזמן הזה שנשתנו הטבעים עיין במג"א סימן קנ"ו שכתב כמה דברים שחז"ל גזרו עליהם ובזמנינו לא שמענו מי שנוהר בהם ע"ש. וכ"צ דה"ה בנ"ד. וראה במאירי שכתב אסור לישן וכו' והכל לפי טבעו וכו' הרי לך אף שכתב בלשון אסור סיים והכל לפי טבע האדם. ועיין ביפה ללב ח"א סימן רל"ט אות ה' ובספר דמשק אליעזר אות ש אות ג'. וע"ע מה שהארכנו בזה בשיח כהן ח"א או"ח סימן כ"א ואכמ"ל. (ט) ומה שאמרו שם היודע לחשב תקופות ומולות ואינו מחשב אסור לספר הימנו. הטעם שאסור לספר הימנו

הבדחנים שגילה אליהו הנביא שהם בני העולם הבא ע"ש בפרש"י ובספר נפש כל חי מערכת ב' אות ג' ע"ש דברים בטעם. ועפ"ז יש ליישב מה שאמרו על ריש לקיש שמימי לא מלא שחוק פיו בעוה"ז מכי שמעה מר' יחזקאל רביה. ונשאלת השאלה איך מלא פיו שחוק עד ששמע מר' יחזקאל שאסור, והרי התנא באבות אמר שחוק וקלות ראש וכו'. וא"כ היה לו לזוהר עוד לפני ששמע מרביה, ומשלא נוהר ש"מ דמדינא שרי. ומה שאסר לעצמו היינו בגלל לקדש עצמו במותר לו להתרחק כמה שיותר משחוק וגם בגלל חורבן הבית. ועיין ברמב"ם בסוף ה' איסור ביאה שכתב וכן ינהוג להתרחק מהשחוק וכו' ע"ש. ומה שהמג"א בסקי"ב כללן יחד בחדא מחתא שטעם האיסור בגלל שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. לפי האמור אין כל הכרח לומר כן דלפ"ז יקשה על ר"ל, ואלא לפי דרכנו אתי שפיר ודו"ק היטב. ודע עוד שסתם שחוק בעלמא אפילו מד"ח ליכא ופעמים מצוה קעביד וזה פשוט. ועוד יש להביא ראיה שאין עליה תשובה מהא דאמרו בנדה כ"ג א' אמר רב אחא בר יעקב עד כאן הביאו רבי ירמיה לר' זירא לידי גיחוך ולא גחין ע"כ ופרש"י לידי גיחוך שחוק בכל תחבולות הללו עסק ר' ירמיה להביא ר' זירא לידי שחוק ולא שחק דאסור לאדם שימלא פיו שחוק ור' זירא מחמיר טפי ע"כ. הרי לך להדיא שמדינא אין איסור לצחוק דאל"כ איך רבי ירמיה רצה להכשיל את ר' זירא שיצחק אלא ע"כ דמדינא אין איסור אלא דעכ"ז ר' זירא החמיר לעצמו ממד"ח. ואף שראיתי למהר"ץ חיות בנדה שם שכתב על דברי רש"י ומה שמסיים רש"י כאן וכו' ור"ז מחמיר על עצמו טפי אינו מובן כיון דאסור מן הדין אינו נופל לשון חומרא. אכן לפי דרכנו אתי שפיר, אף דכתבו בלשון אסור. ועוד דבאמת מדויק מדברי רש"י שזו חומרא הרי למעלה כתב אסור ומשסיים לשון חומרא ש"מ כנ"ל דלא יתכן שיסתור עצמו במשפט אחד וז"ב ודו"ק.

ומה שאמרו שם אסור לאדם שיאכל קודם שיתן לבהמתו שנאמר וכו'. הנה ד"ו פסקו הרמב"ם בפ"ט ה"ח מהלכות עבדים, חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדמין מזון הבהמות והעבדין לסעודת עצמן ע"כ ע"ש. ומשמע מדבריו דרק ממדת חסידות נהגו כן, הרי בתחילה כתב דמותר לעבד בעבד כנעני בפרך. ואע"פ שהדין כך מד"ח ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן וכו'. ומוכת מזה דגם להקדים אוכל לבהמות אינו מדינא רק מדרך רחמנות. ולפ"ז י"ל הטעם שמרן השמיט הלכה זו משלחנו הטהור אף שהביאה בב"י סימן קס"ו. ועיין לרב פתח הדביר ח"ג דף ש"י ע"ג ובדף פ"א ע"א שכתב דדעת הרמב"ם בסוף הלכות עבדים וסמ"ג וספר החרדים דהוא מדת חסידות ע"ש. ואף שרבני האחרונים האריכו למעניתם בזה אי הוי איסור דאורייתא או איסור דרבנן, עיין בשדי חמד כללים מערכת א' אות ק' שהביא דבריהם בארוכה וכל החלוקים בין אכילת

עמו בדרך שנאמר וכו' ע"כ. גם ד"ז השמיט הרמב"ם וגם הטוש"ע לא פסקו להיא דגנא. ועיין בספר כתר תורה שהאריך הרחיב בביאור דברים אלו. ומשלא הובא בהלכה ש"מ דמדינא אין איסור אף דכתבו בלשון אסור. ואף דהובאה ברי"ף וברא"ש. ונראה דגם מ"ח ליכא ומצוה ליישב. וע"ע במאירי בפסחים שם ובתשובות הגאונים שערי תשובה סימן כ"ג מ"ש בזה. אמנם זה עתה ראיתי להחיד"א בחיים שאל ח"ב סימן מ"ב אות ד' שהביא משם הפרי תואר דהיינו טעמא דמתנות זרוע והלחיים וכו' אין ניתנין אלא לכהן חבר משום דע"ה אסור לאכול בשר והנותן לו עבר אלפני עור. ע"ש ומתבאר דאסור מדינא והנותן עובר אלפני עור, ובאמת דלא מצינו מי שחש לזה, ופשיטא דאין הלכה כותיה. וע"ע בגליוני הש"ס מש"כ בשם הרדב"ז ע"ש.

(טו) ומה שאמרו בתענית אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון. הנה הלכה זו פסקה הרמב"ם בפ"ג מהלכות תעניות ה"ח. וכל הראשונים ואין בה חולק. אכן לדינא יש מקום לומר דאין זה אלא מדרכי חסידות וכמו שפרישו התוס'. ולפני שנבוא לבאר הלכה זו עלינו לבאר ולברר יסוד הלכה זו. הנה דרשת הגמרא מיוסף, שנאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב. וע"ז כתבו התוס' וא"ת הרי יוכבת גולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה, וע"כ שימשו מטותיהן בשני רעבון. וי"ל דלכ"ע לא הוי איסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות, ויוסף לא שימש מיטתו ושאר כל העם שמשו ע"כ. והנה על קושיא זו רבו התרוצצים, עיין בריטב"א שכתב דעל רעב עכו"ם אין לנו להצטער, אלא שיוסף היה מטצער מפני שהיה סבור כי אביו ואחיו היו ברעבון ע"כ. והמאירי כתב דמ"מ בזמן ירדתם למצרים לא היה רעב בארץ כנען ע"כ ע"ש. והר"ן כתב לתרץ דיורדי מצרים יודעין היו בעצמן שהם שבעים ויוסף נמי יודעין היו בו שהוא שרוי ברוח, אבל יוסף היה סבור שהם שרויים בצער ולפיכך לא שימש ע"כ. אכן לענ"ד אין נראה כן לתירוצם של הריטב"א והמאירי והר"ן, דהרי כל הטעם שירדו למצרים בגלל הרעב שהיה בארץ כנען, וא"כ איך בזמן ירדתם לא היה רעב. ואין נראה כן מהמקרא, עיין בבראשית מ"ז י"ח ברש"י וברמב"ן שם. וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, ודברי התוס' הם הנכונים בזה.

ושו"ר ראיתי למרן בב"י שדחה דברי הר"ן וז"ל והא דקאמר הר"ן שהיו יודעים ביוסף שהוא שרוי ברוח, איני יודע מהיכן ידע שהיו יודעים כן ט' חודשים או ז' קודם ירדתם למצרים שמשפטי הכתובים נראה שלא ידעו ממנו אם חי אם מת עד שנתודע להם ותיכף ירדו למצרים ואז גולדה יוכבת ונמצא ששימש לוי ט' חודשים או ז' קודם לכן ול"ג שקודם מתן תורה לא הוה מתסר לשמש בשני רעבון והא דמיתי מיוסף יולד שני בנים וכו' אסמכתא בעלמא הוא ומיתורא דבטרם תבוא שנת הרעב דייק ליה דאחר שבא שנת הרעב אסור לשמש אחר שניתנה התורה וכו' עכ"ד

עיין באליה רבה בסימן ש"מ ס"ק י"ד שנתן טעם דרך דרש אמאי עונשו של זה הוא שלא לספר עמו ויהיה מדה נגד מדה ע"ש. וע"ע ברי"ף ובעיני יעקב ובמהרש"א על עין יעקב מה שכתבו בזה. ומ"מ לענין הלכה אף דהרא"ש והרי"ף הביאו הלכה זו, הרמב"ם לא פסקה בהלכותיו, וגם הטוש"ע השמיטו ד"ז. ואפשר דאינו אלא ממ"ח דדבר זה מסור בידי האדם עצמו שיאכל לומר שאינו יודע. וע"ע מש"כ החתם סופר ובגליוני הש"ס בשבת שם.

(י) ומה שאמרו שם אסור לו לאדם לעשות הפציו קודם שיבדיל. הנה הלכה זו הובאה ברמב"ם פרק כ"ט מהלכות שבת ה"ה ובטוש"ע סימן רצ"ט ס"י, ואין בה חולק. ולפי דרכנו צריך להיות ממ"ח. אבל י"ל מאחר דיש לו תקנה לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול כמבואר בש"ע הוי כדבר המותר, אלא דמ"מ טוב להבדיל קודם עשיית מלאכה גמורה כמבואר באחרונים. ולפ"ז יש להסתפק אם לא יודע שצריך להבדיל קודם עשיית מלאכה אם עובר איסור במלאכתו זו. דלדעת רש"י שם שכתב הטעם להכירא בעלמא היינו בין קודש לחול, אפשר לומר דבדיעבד לא עבר איסור. ועדיין צ"ע. ועיין בערוך השולחן סי"ט ובכף החיים אות נ' והלאה.

(יא) ומה שאמרו בירושלמי שם אסור לתבוע צרכיו בשבת הנה הלכה זו לא הובאה בתלמוד דידן, וגם הרמב"ם לא חש להביאה. ואפשר בגלל שלא הובא בתלמוד דידן לית הלכה כוותיה. ומ"מ לענין דינא אינו אלא ממ"ח. וכן העלה גם הרי"ח מבבל בשו"ת תורה לשמה סימן ק"ג ע"ש ואכמ"ל.

(יב) ומה שאמרו בעירובין אסור לאדם שיהלך ע"ג עשבים בשבת. להלכה אינו כן כמסקנת הגמרא והאידינא דקיימא לן כר"ש כולו שרי. וכמבואר בש"ע סימן של"ו ס"ג ועיין באחרונים וזה פשוט.

(יג) ועוד מה שאמרו שם אסור לאדם שיכופ אשתו לדבר מצוה. הנה גם דין זה ממד"ח אף שהרמב"ם בפכ"א מהלכות איסורי ביאה הי"א והסמ"ג לאוין קכ"ו והטוש"ע או"ח סימן ר"מ ובאה"ע סימן כ"ה הביאו ד"ז להלכה. מ"מ מלשון הרמב"ם בפ"ה ה"ד מהלכות דעות מוכח דאין איסור משכתב אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד, ראוי לת"ח שיהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול וכו', ולא יאנוס אותה והיא אינה רוצה אלא ברצון שניהם ובשמחתם וכו' ע"כ. ומשמע מזה דאינו אלא הנהגה טובה ומד"ח לנהוג בקדושה. אלא דיש קצת לדקדק על דבריו דבהלכות דעות כתב ולא יאנוס אותה והיא אינה רוצה. ובאיסורי ביאה כתב ולא יבוא עליה על כרחא והיא יראה ממנו. ולפי דרכינו יש ליישב בדוחק ודו"ק ואכמ"ל.

(יד) ומה שאמרו בפסחים עם הארץ אסור לאכול בשר בהמה ועוף. ועוד אמר רבי אלעזר ע"ה אסור להתלוות

שמו ברבים. לכך יש פנים לומר דיעקב אבינו לא קיים את כל התורה. ולכן התיר לעצמו לישא ב' אחיות. מטעמים שהיו לו להעמיד שנים עשרה שבטים שביטולה זהו קיומה. וכעין זה ראיתי לרב של"ה הביא דבריו הרב מדרש תלפיות בענף יעקב, שהקשה כן דהא ידוע זה דצורה של יעקב חקוקה בכסא הכבוד וממילא בכל מקום שהוא אפילו בחוצה לארץ כארץ ישראל לגביה ע"כ. וכן ראיתי שכן כתב בפירוש המשנה למלך פ"י מהלכות מלכים ד"ה ודע שמה, והביא דבריו השד"ח שם, ולא נחית כלל למה שחלק הרמב"ן בין ארץ ישראל לחו"ל, וגם מתבאר מדבריו דמ"ש אבות העולם קיימו כל התורה וכו' לאו דוקא אברהם יצחק ויעקב שנקראים אבות אלא גם בניהם אותיות מעשה אבותיהם ואף אליעזר עבד אברהם הוה קים ליה לאברהם שהיה מקיים וכו' ע"ש ובספרו פרשת דרכים דרוש ראשון באריכות. הרי לך דאין בידינו תירוץ מספיק איך יעקב אבינו נשא ב' אחיות, אף שהרשב"א בתשובה סימן צ"ד נשאל מ"ש יעקב קיים תרי"ג מצות וגרמו בעם לבן גרתי. וקשה לך הא עדיין לא נצטוו, ועוד דיעקב נשא ב' אחיות. ע"ש שהשיב ע"ו ברמז בבחינת סוד ה' ליראיו. והרדב"ז בח"ב סימן תרצ"ו נשאל לבאר כוונת הרשב"א. ע"ש. מ"מ אין דבריהם אלא ע"פ הסוד כאשר תראה והמשכיל על דבר ימצא. ובמדרש תלפיות שם הביא כמה ישובים ע"פ הרמז ובניהם דמוכרח היה יעקב ליקח ב' אחיות כדי לכלכל לשטן שלא יקטרג בלידת השבטים הקדושים, שבראות שיעקב נושא ב' אחיות אינו נותן דעתו לקטרג כדי לעכב בסוברו שאין דבר טוב יוצא מזווג זה כיון שבא איסור, והוא על דרך עת לעשות לה' הפרו תורתך. וענין לוט עם בנותיו ויהודה עם כלתו ועמרם עם דודתו ובעז עם רות ששלחה נעמי במטתו דרך זנות, הכל עולה לסגנון אחד שכיון שהיה עתיד לצאת מהם חוטר הקדושה היו עושים כדמיון האיסור כדי לכלכל לשטן שלא יקטרג עכ"ל ע"ש. והנה גם זה ע"ד הפשט אין זה מתישב הרי אין זה כדמיון האיסור כלל דלדינא זה איסור מוחלט, וממילא יש לשטן כח לקטרג יותר. ומה שיש לומר בזה רק ע"ד הגסתר, ודרך הגסתר בזה לא יפרנס איך נשא יעקב אבינו ב' אחיות, וכן עמרם את דודתו וכו'. ובאמת מאי דקאמר רש"י עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי לא נמצא כזה במאמר חז"ל אלא דרש"י כתב בבראשית ל"ב ה' גרתי עולה בגימטריא תרי"ג. אכן חז"ל לא העידו שהאבות קיימו את כל התורה כולה אלא על אברהם אבינו וכו"ל. ומעתה תימה אני איך כתבו הראשונים והאחרונים שהאבות קיימו את כל התורה בדבר של כתוב בפירוש אף שמצינו שיהודה קיים מצות יבום. מ"מ אין זה אומר דקיימו את כל תרי"ג מצות. אף אליעזר עבד אברהם שהיה דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים כדאמרינן ביומא שם. אין זה אומר שקיים תרי"ג מצות. וצ"ע בכל האמור. אכן אם קבלה היא נקבל, אבל אין לנו להוציא מכל מה שכתבנו דהאבות לא

ע"ש. ובדרישה כתב לתרץ ולענ"ד יותר נראה דאין להקשות מלני שגולדה לו יוכבת, ד"ל דנתעברה ממנו אשתו בליל טבילתה, ואין להקשות הא עדיין לא נצטוו הדין גדה דהא ע"כ קיימו כל התורה דאל"כ למה לא שימש יוסף בשנת רעבון וק"ל ע"כ ע"ש. וע"ע בב"ח ובפתח עניים להחיד"א שכתב כמה תירוצים בזה. ודברי הפרישה לא כהב"י דקודם מתן תורה לא הוה מתסר, דהא קיימו את כל התורה. ובאמת דדברי הב"י עיקר אף דנימא דאבות קיימו את כל התורה, י"ל דרק האבות קיימו, היינו אברהם יצחק ויעקב אבל לא השבטים ושאר בני ישראל. וגם זה ראיתי למהרש"א שהקשה לתירוץ הב"י כיון שהוא אסור לאחר מתן תורה ואפילו מדרבנן ודאי דהיה לוי מקיים איסורו כמ"ש שהאבות קיימו אפילו ערובי תבשילין ע"ש. והן אמת דידועה השאלה המפורסמת איך יעקב אבינו נשא ב' אחיות הרי אמרו דהאבות קיימו את התורה כולה. ביומא דף כ"ח ע"ב אמר רב קיים אברהם אבינו את כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וכו' אמר רב ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו ערובי תבשילין שנאמר תורת אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה. ובסוף קדושין דף פ"ב אמרינן מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'. ולפ"ו איך נשא יעקב אבינו ב' אחיות. וכן עמרם נשא את דודתו. והרמב"ן כתב ליישב דהיינו דוקא בארץ ישראל, אבל בחוצה לארץ לא היו מקיימים ע"ש. ובתפארת יהונתן עה"ת פ' לך שכתב כי האבות ובניהם קודם מ"ת כשהיו בא"י היה להם דין ישראל וכשהיו בחו"ל היה להם דין נח ע"כ. ועיין בשדי חמד כללים מערכת א' אות קפ"ו שהאריך בזה ליישב ד"ו בכמה אופנים.

ולענ"ד אי לא מסתפינא מינה הייתי אומר דלא קיים את התורה כולה רק אברהם אבינו דרק עליו העיד הכתוב עקב אשר שמע בקולי וגו'. ומשא"כ יצחק ויעקב לא קיימו את כל התורה לא בארץ ולא בחוץ לארץ. ויותר הרי הגמרא אמרה בפירוש רק אברהם אבינו קיים את התורה ולא אמרה כן על שאר האבות. וא"כ קשה מאין להם הספרים לכתוב בפשטות דהאבות קיימו את כל התורה כולה מה שאין ראיה לד"ו בפירוש בתלמוד דידן. ואפילו אברהם אבינו צ"ב אם קיים את כל התורה כולה ממש, הרי אמרינן בקדושין מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה. ולכאורה קשה מה הלשון מצינו שעשה וכו' וכי את התורה עושים, הלא את התורה מקיימים והו"ל לכתוב כדאמר ביומא וצ"ע. ולפ"ו יורדות כל התלויות על יעקב אבינו איך נשא ב' אחיות. ודברים אלו עולים יפה יותר מתירוץ הרמב"ן דבחז"ל היה, וכי בחז"ל היה מותר לו לעבור על התורה ולא לקיימה אף דקיים לפנים משורת הדין, היה צריך להרבות בקיום התורה לפנים משורת הדין להקדיש

וגם אחת מהן לא היתה יכולה להוליד לבדה כל שנים עשר השבטים עכ"ד ע"ש. הרי לך מפורש כמו שכתבנו. אף דיש קצת להעיר דלא כל השבטים נולדו מרחל ולא אלא גם מן השפחות. ואפשר שגם הם היו צדקניות. עצם זה שהיו שפחותהם של האמהות כמו אליעזר עבד אברהם, אף שהתחנכו בבית לכן הרשע. ודע עוד דגם יצחק אבינו לא קיים את התורה כולה, והראיה שהיה אוכל מציד עשו בנו שהיה מומר לכל התורה כולה ופשיטא דלא היה נזהר לצוד מן הגזל ואבר מן החי וכל דיני השחיטה, וא"כ איך אכל מצידו.

והנה בספר אמרי נועם (והוא מפניני התוס' ועוד ראשונים) פ' תולדות כ"ז ג' ע"פ שא נא כליך וגו'. כתבו וז"ל תימא והא אמרינן בפ"ק דחולין דמשומר לע"ז מותר לאכול משחיטתו, ומכאן מאחאב ומיהושפט, תיפוק מיצחק דהכא שאכל משחיטת עשו. וי"ל דלא אכל משחיטתו לעולם, ולכן נזדמן לו יעקב ע"י רבקה אמו בפעם הזאת, שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים. והא כתיב כי ציד בפיו משמע דרגיל היה לאכול משחיטתו. וי"ל שזה היה קודם שנשתמד ע"כ. והביא דבריהם החיד"א בפתח עניים לחולין דף ה' ד"ה מיתיבי. ומעתה אתי שפיר דלא אכל משחיטתו ודלא כדכתיבנא. אך למעשה לקושייתם אית להווא פירכא. דאחאב מומר לע"ז היה, אבל בנבלה לא אשכחן בהו דפקרי וכפרשיי בחולין דף ד' ע"ב. ומשא"כ עשו שהיה מופקר בנבלות וטרפות, דהרי כשבא מן השדה והוא עיף עבר על חמש עבירות בפרהסיא ובגיהם שכפר בעיקר כדאיתא בפ"ק דבב"ב ופשיטא דגם נבלות התיר לעצמו, וראיה שיצחק צוה אותו שלא יביא טרפה, עיין במעם לועז בראשית כ"ז ג'. ולפי"ז יורדת שאלתם. ועוד מ"ש דמה שהיה אוכל משחיטתו זה היה קודם שנשתמד. זה אינו הרי דקודם שנשתמד ישב ולמד בבית הספר הוא ויעקב בגיל י"ג שנה הלך לבתי ע"ז כמאמרם ז"ל במ"ר פ"ג י"ד ואו ודאי שיצחק לא בטלו מבית ספרו להביא לו ציד. ורק לאחר שגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד. הוי אומר שאכל מצידו אחרי שנשתמד. וגם מ"ש שלכן נזדמן לו יעקב, פרוך מעיקרו דהרי אם עשו היה מקדימו או שלא היה רוצה לילך, ע"כ דהיה אוכל מצידו. ושור"ר בספר פענח רזא שהביא דברי אמרי נועם. והוסיף להביא במוסגר דא"צ לזה דודאי היה רגיל לאכול מצידתו אכן לא מצינו דע"י שחיטת עשו אכל דדילמא בעצמו שחט או צוה לרבקה או ליעקב לשחוט דהכל וכו', לאפוקי בפעם הזה דכתיב שא נא כליך תליך דבהדיא ציוה לו לשחוט, בזה הא תריץ דלא אסתייע מלתא ונזדמן לו יעקב עכ"ל. והנה מ"ש דלא מצינו דע"י שחיטת עשו היה אוכל. גם זה אפשר לדחות, דמי יאמר אינה ראיה, כל עוד שלא מצינו שאכל משחיטת עצמו או מרבקה דוקא. וכן איתא בתנחומא סדר תולדות ח' שהיה מביא ציד ומאכילו. ובתרגום עה"פ כי ציד בפיו ארי מצידיה הוה אכיל. ויותר יש לומר דאם

קיימו את כל התורה וכל מה שכתבנו, כתבנו דרך שקלא וטריא בעלמא כתלמיד הדן בפני רבו. ואחרי כל האמור נשוב לקיים דברי מרן הב"י מתלונות הפרישה והמהרש"א שאין בדבריהם מפרנס בזה, ודברי הב"י עיקר. הנה בתחילה יש לידע שאין בכל הש"ס מקום שאמרו שהשבטים והבאים אחריהם קיימו את התורה, וגם הראשונים לא טרחו באריכות בדברים בזה. וגם רבני האחרונים שהאריכו קצת בענין זה אין הם מודים בדברי המהרש"א והגמשיכים אחריו באותה דעה. והנה הרמ"א בתשובה ריש סימן י' כתב ואע"ג דדרשינן עקב אשר שמע אברהם בקולי מלמד ששמר אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין אם כן שמע מינה שהיה נוהג כפי התורה והמצוה ואפילו מצוה מדרבנן, מ"מ נוכל לומר אם הוא שמר אנשי ביתו לא שמרו רק החוק הנימוסי הנמסר להם דהיינו ז' מצות בני נח, דמי לנו גדול מאדוננו אבינו יעקב ע"ה אשר נשא שתי אחיות, אלא ע"כ צריכין אנו להודות ולומר כי הכתוב למען אשר יצוה וגו' לא קאי רק אאותן שבע מצות בני נח מוצו כי דיני בני ישראל לחוד ודיני ב"ב לחוד עכ"ד ע"ש. ודבריו אמורים ברמז לגבי יעקב אבינו שלא קיים את כל התורה כולה, וכפי שכתבנו למעלה. ושמתתי שכונתי לדבריו. וכן ראיתי לשד"ח כללים מערכת א' ס"א שהביא דברי הרב ויאמר אברהם באות י"ח שהביא בשם הרב יפה מראה פ"א דתענית ס"י י"א שאבות העולם והשבטים קודם מתן תורה האיסורים המפורשים בתורה לא נתחייבו בהם אלא הרוצה לא לשומרם לא היה שומרם כגון יעקב שנשא שתי אחיות והשבטים אחיותיהם ולשמש בשנת רעבון. ע"כ. ואף דכתב השד"ח ויש לי להעיר בדב"ק. מ"מ לענ"ד לפי דרכינו דבריהם נכוחים למחפשי האמת וכל התרוצים שנאמרו אינם מפרנסים כאשר ענין תחזינה משרים. בתשובת הרשב"א שסיים ואינו יכול לפרש יותר. והרדב"ז כתב עוד יותר הנה אתה אוחו בעורפי להוציא דבר מה שאין לבי חפץ ואפשר דכוונתו למ"ש ודו"ק היטב.

ועתה הביא לך דברים מפורשים מרבתינו בעלי התוספות בדעת זקנים פ' וישב על הפסוק ויקומו כל בניו וכל בנותיו וז"ל בקצרה מיהו קשיא אליבא דר' יהודה מדאמרינן קיים א"א אפילו ערובי תבשילין גם מצות יבום היו מקיימין מדכתיב בא אל אשת אחיך ויבם אותה. וא"כ האיד השבטים נשאו אחיותיהם וגם יעקב היאך נשא שתי אחיות בחייהן. וי"ל כי מאחר שלא נצטוו על התורה אע"פ שידועה ברוח הקודש מה שהיו רוצין היו מקיימין ומה שהיו רוצין היו מניחין. והא דאמרינן בערבי פסחים שבסעודה של צדיקים לעת"ל נותנים כוס של ברכה לברך ליעקב והוא אומר לא אברך מפני שנשאתי שתי אחיות בחייהן אלמא דשלא כהוגן עשה. א"ל דמ"מ הואיל ועתידה תורה לאסור איכא קצת עונש בדבר ואפ"ה נשאן אע"ג דאיכא קצת עונש לפי שלא היה רוצה אלא מהצדקניות ולא מצא בדור צדקניות כמותן

ימים טובים היו בזמן האבות, הרי כל החגים נתנו לזכר המאורעות שהיו לבנ"י. אחרי צאתם מארץ מצרים. וא"כ לשם מה קיימו עירובי תבשילין. ובאמת ראיתי גורסים עירובי תחומין במקום תבשילין, כן הביא הרב פרדס יוסף עה"ת פ' תולדות כו' ה' בשם ספר תולדות אדם להגר"ז מווליא פ"ה בח"ב דט"ס הוא דהיה כתוב ע"ת וטעו המדפסים, ובאמת צ"ל עירובי תחומין ממלת עקב שאדם דש בעקביו. ובאמת דכבר כתב הרשב"א כן בח"א סימן צ"ד ע"ש שהביא הרבה מהספרים המדברים בזה. וברבה שם אמרו עירובי חצרות. ועיין בפסיקתא רבתי פ' ג' בסוף עשרת הדברות שכתבו וז"ל אברהם אבינו שאינו כתב בו שמירת שבת לפיכך ירש את הארץ וכו' אבל יעקב אבינו שכתב בו שמירת שבת וקבע תחומין לשבת שנאמר ויחן את פני העיר וכו' ע"ש. וביומא כ"ח ע"ב אמרו תבשילין וכ"ה בתנחומא. והנה בלבולי דברים יש כאן, דאם לא נגיד דמדרש הגדה יש כאן ומ"מ מאחר דאין בזה גפ"ק לדינא הנחתה למעיין ואתה תבחר ותקרב וטול שכר ליישב הנ"ל.

הדרינן לריש כללין מכל האמור לעיל אין בהכרח לומר דהאבות קיימו את כל התורה כולה. ושו"ר להנצי"ב בספרו העמק שאלה על השאלות פרשת מטות שאילתא קל"ז אות ב' שהביא בשם ספר נפש החיים שכתב וז"ל ומכ"מ היו גדולי הדור ויראי ה' מגדרים עצמן מדעת, אלא שלא בא לכלל איסור לכל ישראל עד שבאו חז"ל בכל דור ועשו גזרה חוק ולא יעבור, וה"ז כמו גוף תורה שבכתב שעד שלא ניתנה תורה כבר היו נוהרים בה מדיעת בית האבות, ולמדו גדולי הדור זה מזה וזהו בהם, אלא שלא נוהרו כל ישראל בחיוב, וגם אותם הנוהרים בהם הורו לעצמן היתר לעת הצורך וכהוראת שעה כמו יעקב שנשא ב' אחיות ועמרם שנשא דודתו, עד שנתפרש האיסור בסיני על כל ישראל, ושוב אין מקום להורות היתר מדעת עצמם וכו' עכ"ד ע"ש. והשד"ח הביא דבריו וכתב דסברא דנפשיה הוא דקאמר. ואני איני יודע מאי קאמר הרי הכי מוכח מתשובת הרמ"א ויותר מזה, ומי לנו גדול ממשא, והכי מוכח גם מדברי התוס' הנ"ל. וכן ראיתי לס"ז בספרו דברי דוד עה"ת פ' תולדות כו' ז' שכתב וז"ל ולפי דעתי העיקר הוא דודאי אין צד חיוב בעולם קודם מ"ת להזהר באיסורי תורה, ואפילו מדת חסידות אין כאן כיון דגוף האיסור אין כאן גם גדר אין כאן רק שמצד חומרא יתירה נהג אברהם בדרך התורה וע"ז לא נוהרו הדורות שאחריו, ואע"ג דכתיב כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו אחריו ושמרו לעשות צדקה ומשפט, הרי תשובתך בצדך דדוקא צדקה ומשפט היה מצוה להם לעשות אבל לא חומרא יתירה כהאי מילתא. ומש"ה נחא דלא ירצה יעקב לברך כיון דעכ"פ יש יותר חשובים דקיימו כל התורה אפילו חומרות יתירות עכ"ל. ועיין בספר בית היוצר כלל א' אות י"ט שכתב דקיימו התורה רק ממדת חסידות עיין שם. ומכל מקום

האמינו על הטרפה ושאר איסורים ודאי דגם על השחיטה האמינו דמה שנא איסור זה או אחר אף דצוהו להביא מהכשר. לזאת אתי שפיר מאי דכתיבנא דמה שהיו רוצים היו מקיימים. וכאן בשביל שתחול עליו הברכה בקשו במיוחד להביא מהכשר וצוהו על דיני השחיטה. ושו"ר מ"ש החיד"א בזה אך לענ"ד אין נראה כדבריו ודו"ק.

הדרינן לכללין דיצחק אבינו לא קיים את התורה כולה. איברא דראיתי מה שסיים החיד"א בדבריו בפתח עניים שם ובספרו פני דוד פ' תולדות עמוד ל"ה. שכתב וז"ל ונראה דמדאורייתא לא אסיר אלא מומר לכל התורה דוקא ומש"ה ברישא דקאי אקרא דמכם למעוטי מומר לא מעיט אלא מומר לכל התורה כולה. אמנם מדרבנן מומר לין נסך ומחלל שבת שאינו מומר לכל התורה. דייקא נמי דקתני מכאן אמרו מקבילים וכו' חוץ מן המומר וכו' והכל מדרבנן. וא"כ אף דיצחק אע"ה קיים כל התורה כאברהם אע"ה אפשר דגזרות דרבנן דעתידין לגזור לפי שנות דור ודור לא קיים. ושאני עירובי תבשילין דהוא מצוה לכבוד שבת או לכבוד יו"ט. ואם נפשך לומר שהיו מקיימין הכל הכא יצחק מחזיקו לעשו לצדיק ולא שייך בזה אין הקב"ה מביא תקלה בדבר שהוא גזרה דרבנן לדור אחרון בנים יולדו עכ"ל ע"ש. אמנם ראה מ"ש עליו הרב ערך השלחן למהר"י טייב ביו"ד סימן ב' אות י"ד, אחרי שהביא דבריו כתב עליו וז"ל וליתא דמומר לע"ז או לחלל שבת מדאורייתא הוי כמומר לכל התורה ושחיטתו נבלה כגוי כמבואר בכל בפוסקים וגם רבינו ירוחם כתב דמומר לע"ז או לחלל שבת או מומר לכל התורה ומשמר שבת ואינו עובד ע"ז הרי הוא כנכרי ופסקו מרן והיינו מדלא קתני רישא להוציא המומר לנסך וכו' ועיין בפר"ח ס"ק א' והמש"ל פ"ג מהלכות שגגות ולכ"ע מומר לע"ז או לחלל שבת הוי כמומר לכל התורה מדאורייתא וכ"כ רש"י בפ' הדר וז"ל חוץ מן המומר לנסך או לחלל שבת דכמומר לכל התורה דמי דאימעוט ליה מכם ולא כולכם. עכ"ד ע"ש ובשד"ח כללים מערכת מ' כלל פ"ז שגם הביא דבריו וסיים ומ"מ השגתו על מרן החיד"א קיימת כיון שכל הפוסקים סוברים בהיפך ודאי דאית לן למינקט ככל הפוסקים הנ"ל דסברי דשחיטתו אסורה מן התורה עכ"ד ע"ש. הרי לך דשחיטתו אסורה מהתורה לרוב מגין ורוב בנין. זאת ועוד מ"ש ושאני עירובי תבשילין דהוא מצוה לכבוד שבת או לכבוד יו"ט. איני יודע למי הדברים מוסבים אם לאברהם אע"ה או ליצחק. דאם ת"ל לאברהם הרי אמרו במדרש רבה סדר תולדות פ' ס"ד פ"ד תורותי שתי תורות שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה. וא"כ מה רבותא שקיים ע"ת הרי כל התורה קיים. ואם ת"ל ליצחק הרי לא מצינו בשום מקום שיצחק קיים ע"ת. ויתרא מזו מה הטעם שקיים ע"ת, ומה לכבוד שבת יש בזה הרי זה ככל איסורי שבת שאין יו"ט מכין לשבת, והיה יכול להכין ולאכול גם מבלי עירוב ומה מניעת כבוד שבת יש כאן ודבריו צ"ב. ועוד יש להעיר איוזה

יצחק בריש הסדר שכתב שזהו דעת הרמב"ם שהשמיטה בפ"ד דאישות דסבר שהוא חסידות כדעת התוס' עכ"ל. אך החיד"א השיג עליו וכתב ותימה עליו שהרי הרמב"ם כתבה פ"ג דין ה' דתעניות וז"ל וכל מי שקיים מצות פו"ר אסור לו לשמש מטתו בשני רעבון ע"כ, וכיון שהביאה בתעניות סגי והא תו למה ליה להזכיר זה עוד הפעם בה' אישות, וכמה דינים סומך הרמב"ם לרומזם ברמזו וכ"ש הכא שכתבה במקומה ומנא לן לומר דסבר דהוא חסידות דהוי דוחק כלשון אסור דקאמר הש"ס וכ"ש דהפוסק איבעי ליה לפרש עכ"ל. ואף שדבריו ברורים לדחות דברי הרב בירך יצחק דהרי כתב כן בפירוש בתעניות. אמנם יש להעיר בדבריו, שאמר דהוי דוחק בלשון אסור דקאמר הש"ס לומר שזה חסידות. הרי הוא בעצמו השתמש בכמה מקומות (כאשר נכתוב כל דבר במקומו בס"ד) שבש"ס אמרו אסור וכתב דאין איסור מדינא אלא ממידת חסידות, א"כ גם בנ"ד אין לתמוה אם תפסין הכי הרי גם התוס' כתבו כן להלכה.

ומ"ל להלכה כתבו האחרונים דאין לאסור מדינא תשמיש המטה בשני רעבון וביחוד למי שיצרו מתגבר עליו כל שאינו לתענוג שרי כ"כ הא"ר בסימן תקע"ד אות ח' בשם הרב דברי דוד פ' מקץ דהאי איסור תשמיש לאו לגמרי הוא אלא תשמיש שהוא לתענוג בעלמא אסור, אבל לקיים המין וכו' אין איסור והביא דבריו הכה"ח סימן ר"מ אות פ"ב והמשנה ברורה סקמ"ו וכ"כ בספר בית מאיר לאה"ע עיין שם. ועיין בגליוני הש"ס שהביא לזה ראייה גם אם יצרו תוקפו מיבמות מ"ד עמוד א' עיין שם. וכן העלה בשו"ת שבות יעקב חלק ג' סימן ל' וסיים וז"ל מ"מ כיון שהוא רק ממידת חסידות אפשר היכא דיש לחוש שאם לא ישמש יבא לידי עבירה הוא, או אשתו אם משתוקקת אליו או אפשר דמותה לשמש כיון שהוא רק ממידת חסידות בעלמא. ובאמת עיקר הקושיא על הרא"ם שהקשה הבי"מ מעיקרא לק"מ דודאי היה ליוסף בת כדאיתא במדרש פ' ויגש על פסוק אדוני שאל את עבדו מתחלה בעלילה באת עלינו וכו' וכי בתך היינו מבקשים, והא דלא קחשיב לה עם בני יוסף בירידתן למצרים י"ל שמתה מקודם ומ"מ הדין דין אמת כנ"ל עכ"ל. ע"ש. וכ"כ הערוך השלחן שם וז"ל ומ"מ הוסכם באחרונים דאין דבר זה רק מדת חסידות משום דכל העולם בצער והוא משמש מטתו, אבל אם לא קיים פו"ר אסור לו למנוע מתשמיש המטה ואפילו אם קיים פו"ר מ"מ אם תקפו יצרו ויש חשש להוצאת ז"ל פשיטא דאין איסור ועין באליה רבה וכו' ע"כ. ועיין בשו"ת כנה"ג סימן ר"מ דמוכח מדבריו דיש לסמוך על התוס' דאינו אלא מדת חסידות ע"ש. ועיין מה שכתב עליו החיד"א בברכ"י סימן תקע"ד ובשערי תשובה שם. ועיין בנמוק"י או"ח שם אם מותר לשמש בזמן מלחמת העולם ע"ש שכתב אף דהעולם צרכין יותר ויותר להרבות במצוה זו, ואם כ"ז הוא חבלי משיח כאשר גראו מגבואת הנביאים וחכו"ל בש"ס בתארו

העולה מהקובץ עד שלא ניתנה התורה לא קיימו השבטים והבאים אחריהם את כל התורה אלא מה שקיימו מעצמן קיימו, אבל פשיטא שלא נעשו על מה שעברו. ולפ"י אתי שפיר מש"כ הבי"מ שקודם מתן תורה לא היה מיתסר לשמש בשני רעבון. ויותר אין להוציא מכלל דבריו שלא קיימו את התורה משכתב לא היה מיתסר, אלא דעל זה לא הקפידו, וזה לא כמו שכתב המהרש"א דלוי היה מקיים איסורו הרי קיימו את התורה, ומשמע מדבריו דאם היה עובר על איסור היה נענש על כך וזה תימה. ולמה לנו להוציא מקרא מידי פשוטו דיוכבת הורתה בין החומות כדאמרינן בסוטה דף י"ב ע"א דא"ר חמא בר' חנינא זו יוכבת שהורתה בדרך ולידתה בין החומות שנאמר אשר ילדה וכו' וכ"ה בב"ב דף ק"ב וק"ג, ואותו זמן זמן רעב היה כמ"ש התוס', לכך אין להרהר כלל אחרי דבריו מרן דדבריו כראי מוצק וכאמור ואכמ"ל יותר.

ואשור"ה נא ואחזה בהא דאסור לשמש בשני רעבון אם הוא ממידת חסידות או מדינא אסור, הנה מדברי התוס' מוכח דאינו אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות אך מדינא אין איסור. והנה ראיתי בקרבן נתנאל על הרא"ש אות ג' שתמה על התוס' שכתבו כן, הרי אמר ריש לקיש אסור לאדם. וכתב ויש ליישב דודאי לכ"ע אסור, אלא דומיא דלוי ויוסף שלא קיימו פריה ורביה עדיין לחם מותר מדינא אך יוסף נהג בחסידות עכ"ל. ומעתה לפי דבריו יקשה איך החמיר על עצמו בדבר המותר מבחינת הפטור מדבר וכו', הרי לא היה לו בת ועדיין לא קיים פו"ר אף דנימא דסבר דהלכה כב"ש דבשני בנים קיים פו"ר הרי אין הלכה כב"ש אלא כבית הלל, דהרי האבות קיימו את כל התורה ופשיטא שקיימו ע"פ הפסק דפסקינן. וראיתי לכף החיים בסימן תקע"ד אות י"ג שתרץ ואפשר שהיה יודע ברוח הקודש או בחכמתו שלא יבוא לו בת, או ס"ל כב"ש דיילפי ממש דבשני בנים קיים פו"ר ע"ש. ומה שכתב דידע ברוח הקודש וכו' עיין בברכות דף י' ע"א מהא דחזקיהו המלך ודוחק לומר כן ודו"ק. ויש עוד להאריך בזה אך אין המקום מסכים לזה, ועיין מזה בארוכה בפרדס יוסף על התורה פ' מקץ מא' נ' ובאו"ח שם ובגבורת ארי בתענית שם ומאחר שהדברים צ"ב הנחתי למעיין ואתה תבחר ותקרב. אבל למעשה אין להוציא דברי התוס' מפשוטם, הרי כתבו בפירוש דרק מידת חסידות יש כאן. ואי כסברת הקרבן נתנאל ושאר אחרונים שתפסו כדבריו, היו כותבים כיון דלא קיים פו"ר לכך שימש גם בשני רעב, ויוסף אף דלא קיים החמיר על עצמו, אבל לשאר בני אדם אסור. ומשכתב בפירוש דלכ"ע לא הוי איסור אלא למי שרוצה לנהוג בחסידות ש"מ דמדינא מותר. ואי כדבריהם לא היינו צריכים כלל לדברי התוס' הרי זו גמרא מפורשת דלחשוכי בנים וכו', והלשון יורה דרכו ודו"ק. וכן בקודש חזיתי למרן החיד"א בספרו פני דוד על התורה פ' מקץ אות י"ב שהביא בשם הרב בירך

(יו) ומה שאמרו במגילה אסור לו לאדם להסתכל בצלם אדם רשע. גם דבר זה לא ראיתי לאחד מגדולי הפוסקים שהביאו להלכה, וגם הרמב"ם והטו"ש"ע השמיטו ה"ו. והטעם י"ל דאינו אלא מדת חסידות, וראיה לדבר ממה ששאל רבי את רבי יהושע בן קרחה במה הארכת ימים א"ל קצת בחיי, א"ל רבי תורה היא וללמוד אני צריך, א"ל מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע דאמר רבי יוחנן אסור וכו' ע"כ. ומה נראה הוכחה לדברינו דאין איסור להסתכל בפני אדם רשע, דאין כל אדם יכול לימנע מזה, וזה מה שהשיב קצת בחיי ופרש"י ללמוד אני צריך אולי אוכל לקיים. ומה משמע דאין כל אחד יכול לעמוד בזה מלבד אותם כמו רבי יהושע ודומיהם בחכמי הש"ס שלא היו מסתכלים מחוץ לארבע אמות שלהם. לזאת י"ל הטעם שהרמב"ם והטו"ש"ע השמיטו הא דרבי יוחנן דמילי דחסידותא הוא אבל מדינא אין לאסור. איברא דהמג"א בסימן רכ"ה סק"כ הביא הך דרבי יוחנן להלכה, וכתב לחלק בין ראיה להסתכלות, דלהסתכל בו ביותר ולהתבונן בצלמו ודמותו אסור, אבל ראיה בעלמא מותר וכמ"ש בסימן רכ"ט ע"כ. (יח) והנה לעיקר כללין בין ראיה להסתכלות יש להאריך טובא בכלל זה דמהש"ס לא מוכח להדיא דיש מקום לחלק בין ראיה להסתכלות, דהסתכלות משמעו התבוננות בדבר דאסור. משא"כ ראיה בעלמא דשרי וכמו שנבאר. אכן מדברי הראשונים והאחרונים כתבו לחלק בין ראיה להסתכלות, ומאחר שיש בזה נפק"מ לדינא בכל דיני תורת ההסתכלות אמרתי אעבור פרשתא דא וזה החלי בעזרת צורי וגואלי. הנה במקראות לא מצינו חילוק להדיא בין ראיה להסתכלות שלרוב הכתוב אומר לשון ראיה אף שמשמעו ראיה במתכוון דהיינו הסתכלות כמו ותצא דינה לראות בבנות הארץ. וירא אותה שכם. וכן פרשת יוסף ואחיו דבהכרח לומר דלא בהעברה בעלמא הכיר אותם ועכ"ז קרי ליה וירא וכהנה רבות. וכן לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל. והביטו אל נחש הנחושת, ועוד. שמשמעו הסתכלות בעומק הדבר והקיפו וכמבואר במפרשים. ומלשון חז"ל בש"ס נראה דאין הבדל, דראיה קרי גם הסתכלות כמאמר הכתוב ישעיה ל"ג ט"ו ועוצם עיניו מראות ברע וע"ז אמרו בב"ב נ"ז ע"ב א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים שעומדות על הכביסה, היכי דמי אי דאיכא דרכא אחרייתא רשע הוא אי דליכא דרכא אחרייתא אנוס הוא, לעולם דליכא דרכא אחרייתא ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה ע"כ. ובברכות כ"ד ע"א א"ר יצחק טפח באשה ערוה למאי, אלימא לאסתכולי בה והא א"ר ששת למה מנה הכתוב וכו' לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום הטורף ע"כ. ובסנהדרין צ"ב ע"א אמר רבי אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו ננערת ע"כ. ובע"ז כ' ע"א מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר אמר מה רבו מעשיך ה', ואף ר"ע

את תמונת ותכונת הדור ההיא בעוה"ר וסיבות תחלואיה וצרותיה, הרי יתארך עד ביאת גואל צדק בב"א והרי קיי"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הגשמות שבגוף ואין יבטלו פרו"ר ויעכבו ביאת בן דוד ויתארכו הצרות בעיכוב הגאולה ח"ו וכו' ע"ש. ולפ"ז יש לומר דבזמנינו דרבו המלחמות וכו' פשיטא שאין מצוה גדולה מזו וביחוד בזמנינו זה וכש"כ דאין לבטל מצות עונה ופשוט. ולמעשה אף דאין דין זה עתה נוהג בזמנינו זה כ"כ. יש פנים לומר בדברי הראשונים והאחרונים דמאי דאמרי בגמרא אסור יש מקום לומר דאינו אלא מדת חסידות, אף דאמרי אסור וכאמור.

וטרם אכלה לדבר ראיתי לעמוד על גרגיר אחד מדברי השבות יעקב הג"ל, במה שחשב להציל את דברי הרא"ם מקושיית הב"י דמעיקרא לק"מ דודאי היה ליוסף בת וכו'. ובאמת אי היה לו בת כל הבנין שבנו האחרונים נופל הרי קיים פו"ר וא"כ אין כל שאלה או קושיה מיוסף או על יוסף. ותימה על כל הראשונים והאחרונים שלא זכרו ממדרש רבה זה. אכן באמת דהגאון בעל שבות יעקב טעה בדבר משנה. דהכי פירוש, אדני שאל את עבדיו וגו' א"ל מתחלה באת עלינו בעלילה כמה מדינות ירדו למצרים לשבר אוכל ולא שאלת אחד מהם, שמא בתך באנו ליקח, או אתה סבור לישא את אחותינו, אעפ"כ לא כסינו ממך, ע"כ. וזה ביאורו, שבתחילה באת בעלילה על שבאנו מד' רוחות העיר, ולא שאלת איש מאיזה עיר בא ומה מעשיו. והיו קונים תבואה לפי הכרחם והלכו לדרכם, ואילו עלינו באת בעלילות ורצית הכל בכל, כאילו באנו ליקח בתך, או לישא אחותינו. עיין בילקוט מעם לועז דף תש"ע ופרש"י במקום. וזה מציאותי ביותר כשנכנסים בדברים אחד עם השני וכשמגיעים לדברים אששים חושדים שמא הוא רוצה ליקח את ביתו אף שיתכן שאין לו בת. כך גם עם האחים ויוסף מרוב שחקר אותם ביותר אמרו כן. אף שלא היה לו בת. לכן שגגה יצאה מפי הרב שבות יעקב, כשגגה מפי השליט, ויותר קשה לומר כן, דאי היה לו בת מדוע לא פרסמה הכתוב אף דאפשר דמתה. ועוד יותר איך יתכן שמדרש כזה מפורש שיעלם מכל גדולי עולם ואין אחד שמביא מדרש זה, והסיבה לכך כמו שכתבנו, וגם מסיום דבריו מוכח כן. משכתב ומ"מ משמע דאינו מודה כ"כ שמה שכתב להביא ראיה מהמדרש ופשוט.

ומה שאמרו במגילה אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, הטעם לזה אמרו שם חיישינן שמא שד הוא. הנה הלכה זו לא ראיתי ולא מצאתי לאחד מהראשונים או מהאחרונים שהביא הלכה זו, ואפשר ליישב ע"פ מה שמובא בספרים שאין בזמננו זה שדים לכך ליכא למיחש. וגם לא מצינו מי שחש לזה ועיין מש"כ בזה בשו"ת הרדב"ז בגליון השו"ע יו"ד סימן קפ"ב ובתוס' מגילה שם ובפחד יצחק בערכו ולהחיד"א בפתח ענים שם ע"ש.

דמות כדכתיב כמראה הקשת וגו' והרואה בקשת אסור לו להסתכל בו היינו בהבטה ביותר וכו' ע"כ.

ושו"ר דברים מפורשים בדברי רש"י במדבר כ"א על הפסוק ויאמר ה' וכו' והיה כל הנשך וראה אותו וחי כל הנשך ואפילו כלב או חמור וכו' אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו ראה בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט שלא היה ממחר נשך הנחש להתרפאות אלא א"כ מביט בו בכוונה ע"כ והם מדברי רז"ל במדרש רבה. הרי לך להדיא דברים מפורשים מרבתינו ז"ל שראה אינה בכוונה אלא ראה בעלמא ומש"א"כ הבטה כלשון הסתכלות בכוונה.

וכ"כ האחרונים ראשון בקודש חסיד שבכוונה ביד מלאכי בכללי הה' אות קע"ט אחרי שהביא דברי הראשונים הנ"ל שחילקו בין ראה להסתכלות תמה על הסמ"ע בח"מ סימן קנ"ד סק"ד דאשתמיטתיה כל זה וכתב דלשון הסתכלות שייך לאומרו הסתכלות בעלמא בלי כוונה ראות וכו' ע"ש שדחה את דבריו. וכ"כ בספר יוסף אומץ למהר"י יוסף בסימן תע"ד כתב בספר חרדים בשם הרמ"ה שאסור להסתכל בלבנה וכו' ולי נראה דבראיה בעלמא אין איסור כלל רק בהסתכלות, ר"ל שמביט בה בעומק לבבו, כדמוכח לישנא דהמסתכל בכמה דוכתי בש"ס עכ"ל. וכ"כ בהגהות יעב"ץ בברכות כ"ד. והן אמת דלא אחד לומר דכל החילוק שכתבו לחלק בין ראה להסתכלות אין לו זכר בשום מקום בש"ס. דאדרבה מצינו מקומות, שנופל בהם לשון הסתכלות, וכתבו בלשון ראה, וכן בהפך. כהא דסוטה כ"א ע"ב היכי דמי חסיד שוטה כגון דקא טבעה איתתא ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה ע"כ. ולפי מ"ש היה צ"ל לראותה, דהרי היה חסיד וא"כ איך הסתכל בה בהבטה עמוקה. ועוד אמרו שם אין יצר הרע שולט אלא במה שעניני ראות. הרי דאמר לשון ראה במקום שנופל לומר לשון הסתכלות יותר, דפשיטא דאין יצר הרע שולט בראיה בעלמא, ואם שלט בו יצרו ש"מ שראה בהתבוננות. ועוד כהנה רבות בש"ס. וא"כ מאין לחלק חילוק זה. ומעתה צדקו דברי הסמ"ע מה שלא חילק בזה. ושוב אחר החיפוש מצאתי לרבינו אברהם ב"ר יצחק אב"ד מגרונא בעל ספר האשכול בח"א עמוד 15 שכתב וז"ל וכתב רב האי גאון דאין איסור לקרות אלא כשמסתכל בה ומכוון לראותה אבל בראיה בעלמא מותר. ולא שמענו מרבתינו חילוק זה, כיון דקרא קרי ערוה עכ"ל. וכתב הנחל אשכול תר"י הביאו לרבינו האי אבל רה"פ חולקין ע"כ. הרי לך מפורש דלא נשמע חילוק זה מרבתינו ורוב הפוסקים חולקים ע"ז. ואל תשבני מתשובת הרא"ש דשם י"ל דבהכרח לראות את הקשת בשעה שמברך עליה, דאיך ידע שיש קשת בענן אם לא יראה. ועוד יותר שבקשת בהכרח הוא רואה אותה בלכתו בדרך אפילו שלא מבקש לראותה. לכך כתב דאין איסור אלא כשמסתכל בה בכוונה להתבונן בה וז"פ.

ראה אשת טורנוסרופוס הרשע וכו'. ופריך תלמודתא ולאסתכולי מי שרי. מתבי ונשמרתם מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה באשת איש ואפילו מכוערת ולא בבגדי צבע של אשה וכו' ומשני קרן זוית הואי ע"כ. ופרש"י כשפונה לימין או לשמאל ליכנס ממבוי למבוי ופוגעין זה את זה בקרן זוית דאינו רואה אותה מרחוק באה כנגדו שיעצום עיניו ע"כ. וביומא ע"ד ע"ב טוב מראה עינים מהלך נפש אמר ר"ל טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה ע"כ. ובסוטה ח' ע"א אמר רב גמירי דאין יצה"ר שולט אלא במה שעניני ראות ע"כ. וכהנה רבות, פעם בלשון ראה, ופעם בלשון הסתכלות. והנה לכאורה משמע מכל התלמודין הנ"ל דאין הבדל בין בין ראה להסתכלות, דזימנין נקט לשון הסתכלות ורצונו ראה ופעם לשון ראה וכונתו הסתכלות, ודינא חרא אית להו לענין הלכה, דגם בראיה בעלמא בעי למינס נפשית. וזכר לדבר מהא דאמרינן בב"ב שם לעולם דליכא דרכא אחרייתא ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשית וכתב רבינו גרשום לכופ עצמו שלא יסתכל. וכ"נ מדברי הרי"ף שגרס איבעי ליה מצער נפשית ואויל. וכ"כ הרא"ש. והאגודה כתב יצער נפשו ויעמיץ עיניו שלא יראנה. וכ"כ בפירוש קדמון לחד מקמאי מקדמוני הראשונים בב"ב שם ופשיטין לעולם וכו' פירוש יש לו לצער עצמו כגון שיעצום עיניו או יצדד פניו וילך לו ע"כ. הרי לך דברים מפורשים דאפילו בראיה בעלמא שאין לו דרך אחרת חייב לעצום עיניו. ש"מ דראה קרי ליה רע.

ברם לאחר עיון היטב בדברי הפוסקים אין הדברים כהויתן כמו שכתבנו. דמצינו לראשונים שחילקו בין ראה להסתכלות. שהמסתכל מוסיף ומדקדק בהבטה, הוא דאסור מש"א"כ ראה בעלמא. כ"כ האבדורחם בשם הרא"ש, וז"ל בה' ברכות עמוד ע"ד נשאל הרא"ש איך מסתכלין בקשת כשמברכין והא אמרינן בהגיגה המסתכל בקשת עיניו כהות. והשיב דאין מסתכל כרואה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה ע"כ. וכ"כ האורחות חיים בהלכות ברכות אות נ"ו. והרבינו יונה בספ"ג דברכות כתב לגבי טפח באשה ערוה במקום שדרכה לכסותו דאינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל ראה בעלמא מותר. וכ"כ בשיטה מקובצת בכתובות י"ז ע"א על אהא דאמרינן בגמרא ארשב"ן א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה לחבבה על בעלה, ולית הלכתא כוותיה. וכתב השטמ"ק יש מי שאומר דוקא כל שבעה הוא דאין מסתכלין, הא בשעת יציאתה בהיגומא בשעת כניסתה לחופה וחוק הוא שמגלין פניה ומראין אותה לבנ"א, המסתכל בה אין בכך כלום. וימ"ש וכו'. ורבינו מאיר הלוי תירץ דדוקא להסתכל אמרו שאינו מותר, אבל ראה בעלמא לפי שעה בשעה שמולכין אותה מותר ע"כ. והערוך בערך קשת כתב והא דתנן כל שלא חס על כבוד קונו וכו' רבה אמר זה המסתכל בקשת פ' מהרהר בלבו שיש

מהראייה וכו' ע"ש. אמנם יש להעיר קצת בדברי הירושלמי, דבמקום שתלמוד דידן נוקט לשון הסתכלות, הוא נוקט לשון הביט כי אנך דרשב"ג ור"ע. ועוד תראה בפסחים ק"ד ע"א מאן ניהו בנן של קדושים רבי מנחם בר סימאי, ואמאי קרו ליה בנן של קדושים דלא איסתכל בצורתא דזווא. וכן הוא בע"ז נ' ע"א. ובירושלמי מגילה פ"א הלכה י"א ולמה נקרא שמו רבינו הקדוש שלא הביט במילתו מימיו ולמה נקרא נחום איש קודש הקדושים שלא הביט בצורת מטבע מימיו. ועוד שם פ"ג ה"ב. ובסנהדרין פ"י ה"ה. ובע"ז פ"ג ה"א ע"ש. וע"ע בברכות פ"ט ה"א ובתלה ספ"ב דכתבו גם לשון הסתכלות והבטה, וראה עוד במדרש רבה ה"ב הביטה וראה את חרפתנו ר' יודן אמר הבטה מקרוב וראה מרחוק, הבטה מקרוב שנאמר מלכים א' י"ט ויבט והנה וכו' וראה מרחוק שנאמר וירא את המקום מרחוק. ר' פנחס אמר וכו' ע"ש. ונראה ליישב שהבטה היינו הסתכלות, כמו שמתרגם התרגום לא הביט, אסתכלית. ועיין במורה נבוכים ח"א פ"ד ע"ש.

חזרנו לדברי החיד"א אחרי שהביא דברי היד מלאכי ופרך את דבריו מכלל דתלמודא דומנין עבד הכי, ברם שכח גם כן דמייתי הברייתא ופריך וחדר שקיל וטרי בברייתא. ותו דהכלל הוא היכא וכו'. כתב ליישב וז"ל ולי הדל נראה דהגם דמשמעות לשון הסתכלות טפי מראה, מ"מ התנא זמנין דנקט הסתכלות ורצונו ראה כי הכא דנקט שלא יסתכל וכונתו אפילו ראה בעלמא. דהא אמרינן בסוטה ח' ע"א אמר רב גמירי דאין יצה"ר שולט אלא במה שענינו ראות. ומשמע במה שענינו ראות אפילו ראה בעלמא, דהאמורא יש לו לפרש דבריו והול"ל אלא במה שענינו מסתכלות אלא מוכח אפילו ראה בעלמא יצה"ר שולט, ושלא יסתכל דתני תנא לאו דוקא, ומשו"ה פריך ומשני דו"ק כי קצתו ועמ"ש אני בעניי בספר הקטן פתח ענים שם בע"ז ודו"ק היטב עכ"ל. אכן לענ"ד אין דבריו מוכרחים. דאף דכתבנו למעלה דזמנין נוקט הסתכלות וכו'. אבל מה שהביא ראה מהא דסוטה אינה ראייה. דבראיה בעלמא אין יצה"ר שולט, ומ"ש רואה לאו דוקא שפעמים רצונו הסתכלות בהבט עמוק או שולט בו יצרו וכההיא דיומא ע"ד ע"ב טוב מראה עינים מהלך נפש, אמר ר"ל טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה ע"כ. ומשמע מזה דראיה בכונה תחלה להנאתו, בראיה זו יותר טובה מגופו של מעשה. משא"כ ראייה בעלמא וזה פשוט. לזאת אין הדברים מיישבים את כל האמור כאשר ענין תחוינה משרים.

וכשאני לעצמי נראה לענ"ד ליישב ע"פ מה דאיתא בברכות כ' ע"א רב גידל הוה רגיל דהוה קא אויל ויתיב אשערי דטבילה אמר להו הכי טבילו והכי טיבלו אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע אמר להו דמיין באפאי כי קאקי חיורי. ר' יוחנן הוה רגיל דהוה קא אויל ויתיב אשערי דטבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה

(ט) זאת ועוד אחרת קשה הימנה בהאי עובדא דרשב"ג ור"ע, דאיך הסתכלו עד שראה שהיא נאה ביותר, ואף שהיה בקרן זוית שהיה מוכרח לראותה. אבל לראות עד כדי שידע שהיא נאה ביותר מי שרי. דהרי בראיה בעלמא קשה לקבוע שהיא נאה ביותר. אלא ע"כ שהסתכל בה יותר מבראיה בעלמא אף דלאודויי קא מכוין. וכן אשתו של טורנוסרופוס שבאה אצל פתחו וגלתה שוקא, וכשראה אותה אמר בכה על האי שופרא דבלי בארעא. (ראה כל המעשה בר"ן ורש"י ותוס' בגדרים שם). ש"מ דלא בראיה בעלמא ראה. ועוד יותר הרי היה להם לעצום עיניהם כשראו כההיא דבב"ב דאף שאין דרך אחרת צריך לאנוס עצמו או לעצום את עיניו כנ"ל.

ותבט עיני למרן החיד"א בעין זוכר מערכת הה' אות ג' שהביא דברי היד מלאכי שהוקשה לו על רשב"ג ור"ע דמאי פריך הא קתני שלא יסתכל וכו', והמה ראו. ותירץ דמשמע ליה שנסתכלו והכרח לזה דנטר לאקשווי עד דמשני למאי דהקשה על רב אודויי הוא דקמודה, והרי כללא הוא דמתקן הברייתא והדר פריך אלא דכיון דאודויי קא מודו נסתכלו ביותר, ומשני קרן זוית הואי אף דאודויי מודה ור"ע בכה לא ראוה בהסתכלות כי קרן זוית הואי, וה"ה דהוה מצי לשנויי שאני רשב"ג ור"ע דראיה בעלמא ראו אלא קושטא דמילתא קאמר דמעשה שהיה כן היה. זהו טורף דבריו בקיצור ע"ש באריכות. והנה מ"ש דלא ראו דקרן זוית הואי. זה אינו לפי מ"ש למעלה דבהכרח לומר שראו בדקדוק יותר וכאמור. ויותר תראה לירושלמי פ"א דע"ז ה"ט שהביא הך מעשה דרשב"ג ופריך וכי דרכו של רבן גמליאל להביט בנשים אלא וכו', שהביט בה שלא בטובתו ובר"ך עליה ע"כ. הרי דגרס הבטה דנראה לומר שהוא בראיה עמוקה יותר מבהסתכלות. כמו לא הביט און ביעקב במדבר כ"ג כ"א, וכתבו המפרשים דלשון הבטה היא יותר מראיה ראה ברש"י ובאורח חיים שם. וראה עוד בספר הכתב והקבלה במדבר שכתב וז"ל לא הביט, עניין ההבטה היא לרש"פ הראיה הברורה, וענין הראיה יורה על הראיה הפשוטה, והראיה הברורה אשר עליה יורה לשון הבטה היא, אם ע"צ הכוונה, שמתכוין לראות ראייה ברורה, ואפשר שלא תתקיים. מחשבתו, אמר הבט נא השמימה, והביטו אחרי משה אל נחש הנחשת, דהיינו הכוונה לראות היטב. ואמרו חז"ל שענינו ההסתכלות והכוונה היתירה לאביהם שבשמים, דמשום כך אמר לשון הבטה וכו' ע"ש ובפרק כ"א ח' שהאריך בזה. הרי לך דלשון הבטה הוא הסתכלות בכונה יתירה. וא"כ לפי הירושלמי יקשה יותר על הא דרשב"ג ור"ע. ועוד תראה שאמרו במפורש בירושלמי ר"ה פ"ג ה"ט ולא דמיא נשיכת כלב וראה, נשיכת נחש והביט. ופריש הפני משה ומ"מ לא היו שוין ברפואתו דמנשיכת כלב וראה אותו וחי מיד כשראה אותו בראיה בעלמא גרפא. אבל מנשיכת נחש היה צריך להביט שההבטה היא יותר בהשגחה

חזרנו לדברי התוס' הנ"ל דלענ"ד אין דבריהם מחוורין. דמה לי אם יושב בקבע או לא בקבע הרי סוף סוף היא פוגעת בו. ויותר נראה לומר דאם פוגעת בקבע חמיר טפי. זאת ועוד מ"ש א"ג התם שפוגע כשעולה בעודה ערומה מן הנהר. גם זה יש לדחות מרב גידל בעצמו הרי היה עומד על גביהן ופשיטא שהיו פוגעות בו כשעולות מן הנהר בעודן ערומות וצ"ע.

ואיך שלא יהיה למדנו מכל האמור דמעשה דרשב"ג ור"ע אף דהסתכלו ולא בראיה בעלמא מ"מ הזדמנות נזדמנה להם לכופ את יצרם וליתן הודאה לבורא שברא בריות טובות בעולמו. וכמו שכתב הר"ח שם אבל נזדמן לו בקרן זוית שלא במתכוין וראה ורוצה לאודיי ולומר ברוך שכתב לו בעולמו כדרך שאומר על האילנות שפיר דמי ע"כ. וכן ר"ע ראה וכבש את יצרו שלא לזון עיניו ממנה הרי דבכה על האי שופרא דבלי בארעא, ולא שחלילה נסתכלו להנאתו, אף דנסתכלו בכוונת ראות. וכעין זה מצינו בע"ז י"ז ע"א ר' חנינא ור' יונתן הוו קאזלי באורחא מטו להנהו תרי שבילי חד פצי אפיתחא דעבודת כוכבים וחד פצי אפיתחא דבי זנות אמר ליה חד לחבריה נזיל אפיתחא דעבודת כוכבים דנכיס יצריה א"ל אידך נזיל אפיתחא דבי זנות ונכפייה ליצרינ ונקבל אגרא כי מטו התם חזינהו (לזונות) איתכנעו מקמייהו. א"ל מנא לך הא א"ל מזימא תשמור עליך תבונה תנצרכה א"ל וכו' ע"כ. ופרש"י מנא לך הא, דסמכת אנפשיך למיתי הכא ולא מסתפית מיה"ר. מזימא, מן הזנות, תשמור עליך תורה ע"כ ע"ש. מזה גראה דה"ה לגבי רשב"ג ור"ע שהתורה משמרתן מן הזנות שהם הולכין הלך ודבר בדברי תורה. אלא דיש קצת להעיר ע"ז מהא דאמרו בעירובין י"ח ע"ב אחרי אשה ולא אחרי עבודת כוכבים. דמשמע דמדינא היה להם ללכת מדרך זו. ועיין בתוס' ובר"ח בע"ז שם ודו"ק.

וש"ב אחר החתימה מצאתי בריטב"א בסוף קידושין שכתב כמו מ"ש ושמחתי שכונתי לדעת גדולים. ומאחר שדבריו יסוד לדברנו העתיק לך לשונו וז"ל, וכן הלכתא דהכל כפי מה שהאדם מכיר בעצמו אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו עושה, ואפילו להסתכל בבגדי צבעונים של אשה אסור. ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש היינו תהיא דר' יוחנן דיתיב אשערי טבילה ולא חייש היצר הרע ור' אמי דנפקי ליה אמהתה דבי קיסר וכמה מרבנן דמשתעי בהדי הגהו מטרונותא ורב אדא בר אבהו שאמר בכתובות דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן. אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו ולא כל ת"ח בטוחין ביצריהן כדחזינן בשמעתין כל הני עובדין דמייתי. ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו שנאמר עוד יגובון וכו' ע"כ. וכעין זה הביא השיטה מקובצת בב"מ

מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כותי אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא מזרעא דיוסף אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב וכו' ע"כ. וכן הוא בב"מ פ"ד ע"א הביאו אך דר' יוחנן. והקשו התוס' והא דאמרינן בפסחים ק"א ע"א האי מאן דפגע באתתא בעידן דסלקת מטבילת מצוה אחוה ליה רוח זנוגים, היינו כשפוגע בה אבל רבי יוחנן שהיה יושב שם בקבע אין זו פגיעה. א"ג התם שפוגע כשעולה בעודה ערומה מן הנהר ע"כ. וראה עוד מ"ש בפסחים שם. וכתירוצ' הזה כתבו גם תוס' רבינו יהודה החסיד ותוס' הרא"ש בברכות שם. ובטרם אקרב להביע אומר בדברי התוס', נבוא לביאור דברי הגמרא. דהנה לכאורה קשה טובא איך לא פחדו מיצה"ר ויותר רב גידל שראה אותם ערומות כמ"ש המפרשים, הרי אין אפוטרופוס לעריות, ונפשו של אדם מחמדתן. וכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. וא"כ מי שרי מעשה כזה אף דכוונתם לשם שמים. והנה ראיתי בהגהות הב"ח ובחידושי הרש"ש שכתבו הא דלא קא"ל מיה"ר כדלעיל בר"ג ע"כ היה יושב וכו' אבל ר' יוחנן א"ל דיתיב להלאה מן המקוה או בעינים עצומות או גביניה כסוס ולא ראן ערומות עד כאן עיין שם ובספר ישרש יעקב בריש פרק ג' דברכות. והב"ח כתב משום דר"י עפעפיו מכסין את עיניו כדאיתא בתענית ט' בעובדא דינוקא דל עיניה וחזא וכן בב"ק ק"י אמר להו דלו לי עיני ע"כ. ולזה רמז גם הרש"ש. אכן לענ"ד אין הדברים מובנים כלל, דאם עפעפיו מכסין את עיניו, למה היה עוצם עיניו. זאת ועוד מ"ש דלא ראה אותן ערומות. וכי הסתכלות כשהן מלוכשות ליכא יצר הרע והוא תמה. והן אמת דמ"ש שעפעפיו היו מכסין את עיניו, ק"ק דלא ראה אותן, דהרי הגמרא היתה יכולה לתרץ תירוץ זה וממילא ליכא עינא בישא ואין אנו צרכין לכל אריכות הדברים, ועוד איך היה אדם יפה תואר שעפעפיו היו מכסין את עיניו, ומה היה לנשים להסתכל בו, דהרי עיקר היופי בעינים. ועוד מעובדא דריש לקיש אין נראה כן שאמר ליה שופרד לנשי כדאיתא בב"מ שם. לזאת נראה לומר דאולי רבי יוחנן אחר דעפעפיו מכסין את עיניו אף דקשה להחליט כן וצ"ב בכללים. ועיין בשו"ת חוט השני בנדפס אצלנו ס"ס י"ח ד"ה ובפרץ שהביא האמוראים שהיו שנים בשם אחד ע"ש. לכך נראה לומר דדברי הגמרא כפשוטן, והא דלא מסתפי מיה"ר משום דדמי באפאי כי קאקי חיורי, דלדבר מצוה קא מכיין וכדלקמן בס"ד. וכן בקודש חזיתי למראנ"ה בספר אמרי שפר פ' נח, הביא דבריו הרב שיטה מקובצת החדש על ברכות שם. וז"ל אמרו ליה לא מסתפי וכו' פירוש איגד ירא מלשלוט בך יצה"ר מההסתכלות בנשים בשעה שיוצאות מן הטבילה כענין ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עינכם. א"ל אנא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא שפטט ביצרו מה דגים שבים וכו' ע"כ. וכעין זה כתב הרב מהר"ש אלגזי בספר אהבת עולם דף ק"א ע"ש באריכות.

דברי רבינו (כוונתו לרבינו יונה) מוכח דגם באינו מכוון להנאה אסור מן התורה, ועוד דברי רבינו דייקו הכי דבאיסור לא תקרבו הדגים, „כדי להנות” ובהסתכלות כתב סתם ע”כ. והנה מ”ש דמסתימת רבינו מוכח וכו’, ראייה ראשונה זו אית לה פירכא מעיקרא. וז”ל באגרת התשובה אות י”ח ואסור לאדם להסתכל באשת איש מן התורה שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ואמרו חז”ל וכו’ ע”כ. ובאות י”ט כתב ואסור ליגע באשת איש בידיה או בכל אבר מאבריה, וכן היא הלכה ברורה שהקריבה הזאת היא הנגיעה בידיה או בפניה או בכל אבר מאבריה, כדי ליהנות מן המגע ע”כ. ומתבאר מדבריו דרך נגיעה לשם הנאה אסור משא”כ נגיעה בעלמא שלא בכוונה וכו’ אין איסור בדבר משכתב כדי ליהנות מן המגע. וזוהי נראה דקו”ח להסתכלות שאינה לשם הנאה. ומה שלא כתב כן במפורש נראה מאחר שד”ו פשוט לא כתבו. ומשא”כ נגיעה שנראה יותר חמור חילק, ודון מינא ואוקי באתרין. ומ”ש בדברי האגרת מהרה”מ כדי ליהנות היינו לאפוקי דרך רפואה דאינו בכלל הלאו, משום דלא הוי דרך תאוה וחיבת ביאה. ובש”ת ש”ג אות פ’ ובאות קל”ח דהוכיח האיסור הנגיעה ביד אשת איש ולא התנה דדוקא לשם הנאה אסור וכו’ ע”ש שסיים ומי שלבו טוב עליו להכריע יכריע. לזאת אמרתי להכריע דמ”ש רופא לאו דוקא אלא כל דבר סעוד נפילה וכו’ או מרצה מעות לידה בדרך מקרה ובלי מתכוין נגע בידה לית לן בה. וראיה לזה ממה שאמרו כל המרצה מעות מידו לידה וכו’ הדגישו ומתכוון להנות ודו”ק היטב. ומה שכתב ראייה משערי תשובה גם זה דחוי ד”ל דשע”ת הוא ספר מוסר ולכן לא כתב כל דין ודין ותחילוקים שבו. משא”כ אגרת התשובה הוא פסקי דינים כתב כל דין לאשורו וז”ב. (ב) מ”ש דמגמרא בכתובות י”ז ע”א דמסקו דאסור להסתכל על כלה כדי לחבבה על בעלה מבואר להדיא דגם באינו מכוין לשם הנאה אסור. גם ראייה זו יש לדחות דאם צריך לחבבה על בעלה צריך להסתכל בה היטב כדי למצוא את היופי שבה לכן אסור להסתכל. משא”כ ראייה בעלמא אין במה לשבח את מקחו. (ג) ועוד מ”ש ראייה מהרא”ש שם דמקשה כיון דאסור להסתכל בכלה מי יעיד שיצתה בהינומא וראשה פרוצ וכו’ ע”כ. והנה בתחילה חשבתי שזו ראייה שאין עליה תשובה. אך אחר שבנתי ברא”ש אין זו ראייה כלל. וז”ל דאל”כ מי יעיד שיצתה בהינומא וראשה פרוצ וליתא וכו’, אלא כיון שרואין ההינומא שעשו אומרים זו היא של כלה פלונית היינו עדות. א”נ ראיית ההינומא כשהיא עליה או פריעת הראש אין זו הסתכלות בפניה עכ”ל ע”ש. הרי לך דיש אפשרות להעיד שיצאה בהינומא על ידי ראייה בעלמא שלא דרך הסתכלות. (ד) ועוד מה שכתב דיש לו ראייה מע”ז כ’ ע”א, וזו ראייה שאין עליה תשובה, דאמרינן שם אסור להסתכל על בגדי צבע של אשה, ואומרת הגמרא דהא דמותר למסור בגדים לכובס משום דאמרינן בעבדיתיה טריד,

שם בשם הריטב”א ע”ש. וכזה כתב גם הסמ”ק מצוה ל’ אבל אי דמיין עליה כי כשורי שרי ע”ש. ומהתימא על היד מלאכי והחיד”א שנעלמו מעיניהם דברי הראשונים הנ”ל. אלא”א זה עומד אחר כתלנו, החינוך במצוה קפ”ח שכתב וז”ל וזה שאתה מוצא קצת מעשים בגמרא מראים סותרים דברי אלה, כלומר שאפילו מה שאסרו ז”ל בנשים לא היו קצת מהן חוששים אין זה סתירה כלל לדברי דבמקום מצוה הוא דוקא שהיו מקילין קצת כמו שמצינו דר’ יוחנן הוי יתיב אשערי טבילה כדי שיסתכלו בו הנשים ויולידו בני נאים כמותו לא היה מסתכל בהם חלילה ורבי דהוי נקט כלתא אכתפיה למצוה שהיה עושה כן כדי לשמחה. ועוד שהם ז”ל היו כמלאכים שלא היה עסקם אפילו שעה קלה כ”א בתורה ובמצות וכו’ ע”ש. אולם למעשה אין בדבריו כדי לסתור כל מ”ש. חדא דמה לו לדחוק ולומר שר’ יוחנן לא הסתכל בהם כל זמן שרב גידל ראן כשהן ערומות כ”ש הרש”ש ואמר דמיין באפאי כי קאקי חיורי. ועוד דלפי מ”ש לעיל הוא גם הסתכל בהם וכך משמע מסוגית הגמרא וזה פשוט ודבריו צ”ע.

ושוב אחר החתימה ראיתי רוח אחרת בכל האמור בשו”ת זכר יוסף בחלק תהלכות האגדות פ”י שעמד בכגון דא ובד”ה ולמען כתב וז”ל ועכ”פ מפורש מלשונו שמליצת גלוי שוק היא על השתדלות דברים ואף למאי דמוקי לה דקדן זוית הוה מ”מ אין להכשיל בכה”ג בגלוי שוק ממש רק במה שנתיצבה להפסיקו שם שלא ללכת הלאה ולהכנס בדברים להכשילו שהיא דומה ממש למליצת הלשון בסוגיא דהכא דמגילה וכו”ל וכו’ ע”ש ובשו”ת מהרלב”ח סימן קכ”ד ובשו”ת הרדב”ז ח”ו סימן כ”ט ובמדרש תלפיות ענף אבגיל ובשטמ”ק החדש מגילה י”ד ע”ב ע”ש ודו”ק ומ”מ למעשה אין בזה אלא דרך דרש ואגדה. אבל לאמתן של דברים אין שום הכרח לומר כן להוציא דבר מפשרו וביחוד לנ”ד ודבריהם יתנו עדיהן ואמרתי לקצר אמ”ץ.

(כ) ואחרי הודיע אלוים אותנו כל זאת הבה נבוא לענין דינא, לדין הסתכלות בנשים, אם האיסור דוקא אם מסתכל דרך הנאה, ומשא”כ ראייה בעלמא שרי. או לאו דוקא. אפילו ראייה בעלמא אסור. הנה לענ”ד נראה דכל ראייה שאינה לשם הנאה שרי, וכמו שהארחנו לעיל לחלק בין ראייה להסתכלות. וכ”נ מדברי רוב הפוסקים רי”ח כאשר נכתוב לקמן בס”ד. אך בתחילה ראיתי לנכון לעמוד על מה שראיתי לרה”ג בגימין יהושע זילבר שליט”א בספרו החשוב תורת ההסתכלות המצורף לספר אגרת התשובה שהאריך הרחיב לבאר ד”ו ומסקנתו לדינא שאסור להסתכל בנשים אפי’ בראיה בעלמא שאינה לשם הנאה. ואען ואומר במחכ”ת הפריז יתר על המידה להביא על ישראל וכו’. בדבר שקשה מאד ליוהר בו אא”כ לא יוצאים לרחוב. ומאחש”כ אמרתי לעבור בין אמרותיו להוכיח שאין בדבריו נכונה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי. הנה מ”ש בס”מ ב’ וז”ל והנה מסתימת

היינו כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או כפיה ואסור להריח באותם הבשמים שמא יבוא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר עכ"ל. הרי לך דלא קרב זה אל זה. דהטעם שאסור להריח בבשמים של הערוה, שמא יבוא לידי קירוב בשר והרגל עבירה, ואפילו אם כוונתו עכשיו רק לברכה. מ"מ זה מאוס לברכה דאין לך הרגל עבירה לקירוב בשר יותר מזה. ומלבד כל זה י"ל דהרי ס"ס אם נהגה מהבשמים שעליה הוא בא לידי הנאה ממנה שתלויים עליה וממילא מהרהר בה. ומשא"כ בראיה בעלמא וזה פשוט וברור. ע"כ עיקר ראיותיו ועיין ע"ש בסימן י"ב שהאריך להחזיק בדבריו בדיוקים ובדקדוקים כמעיל פילא בקופא דמתתא מה שאין לזה ראיות חותכות בש"ס וברור"ח כאשר עיניך תהינה משרים.

ומעתה גבוא להוכיח דבראיה בעלמא אין איסור אם אין מתכוון להנאה. הנה מלבד הפוסקים שהבאנו לעיל, ראיתי עתה לרש"ל בים של שלמה בכתובות פ"ב ס"ג שכתב וז"ל וגראה דדוקא להסתכל קאמר דומיא דהמסתכל בקשת שהוא דרך עיון והבטה אבל דרך ראייה בעלמא שרי בשאר אשה ואף שמדברי הרא"ש נראה דאפילו ראייה בעלמא בפניה אסור מ"מ לא נהירא דא"כ לא תמצא לעולם אם היא פנויה אם היא אשת איש שיכול להעיד עליה וכו' אלא שכך הוא המנהג אלמא דלא אסור אלא דרך הבטה והסתכלות בדמותה והתבוננות בצורת קלסתירה ואפילו במלבושיה אסור כה"ג. וכ"כ הרמב"ן (נראה דצ"ל הרמב"ם) אסור להביט ביפיה וכו' משמע כמו שפירשתי, ואפ"ה מי שיכול להזהר ולהוסיף אזהרה ושמירה והוא פרוש בכל מילי דשמיא ויודע שלא יחשבו לו כיוהרא גקרא איש קדוש עכ"ד ע"ש. והנה מ"ש ואף שמדברי הרא"ש נראה דאפילו ראייה בעלמא בפניה אסור. כבר כתבנו למעלה דאין הכרח להוציא כן מהרא"ש כל זמן שבתשובותיו כתב להדיא דשרי, כמו שתראה בספר החסדים תניינא לר' משה הכהן בן אחותו של הרא"ש, שכתב בסימן צ"ט וז"ל שאול שאלתי לאיש אדוני הארץ את דודי ורבי הר"ר אשר ז"ל איך נוקשים כל העולם בפח העבירה הזאת בהסתכלות בקשת אשר יהיה בענן בעת הגשם וכו'. ענה דודי ואמר לי כי לשון הסתכלות אינו אלא שמביט בכיוון זמן ארוך למה הוא דומה ולמי ידמהו וישוה, אבל לישא עינו ולראות בו כרגע שפיר דמי. וכן המסתכל בנשים פירוש שמביט בכיוונה, מיהו נ"ל כי שיטה דחוקה היא והמחמיר שלא לעשות כמותו ששון ושמחה ישיגוהו עכ"ל. הרי לך מפורש דגם בנשים שרי בראיה בעלמא. אמנם מ"ש מיהו נ"ל כי שיטה דחוקה היא והמחמיר שלא לעשות כמותו. נראה שאין סיוע זה דברי הרא"ש אלא דברי הרב משה הכהן וצ"ב. ומ"מ כל היכא דאפשר להשוות את דבריו שלא יסתור מפסקיו לתשובותיו עבדינן כל היכא דאפשר. וכ"פ הב"ח באו"ח סימן ע"ה אף דחלק על ר"י לענין ק"ש, אבל בעלמא כתב שמותר לראות ע"ש וכ"פ

משמע אבל לולא זאת היה אסור, א"כ כ"ש הסתכלות בנשים אסור ע"כ. הנה מ"ש דאין עליה תשובה, גם לזו יש תשובה. דמה שאמרו דשרי לכובס היינו בגלל שטרוד במלאכתו ולא חיישינן שמא יבוא לידי הרהור בהתבוננות בבגדי צבע. מה שאין כן לשאר אדם לולא זאת אסור להתעסק בבגדי צבע שמא יתרהר. משא"כ ראייה בעלמא לא חיישינן שמא יתרהר ודו"ק. (ה) מ"ש וכן משמע מדברי רבינו דבספר היראה אות ק"ח כתב וז"ל ואם פגע דבר ערוה כגון אשה בין יהודית בין ארמית וכו' יעצם עיניו או יסבב פניו לצד אחר כדי שלא יראה עכ"ל. בזה יש לומר דדבר ערוה היינו ערוה במקום שדרכה לכסותו בזה כתב יעצם עיניו. משא"כ מקום שאין דרכה לכסותו כגון פניה אין הכרח מדבריו לעצימת עינים. ועוד יש לומר דדוקא פגע דבהכרח שיכשל לזאת יעצם עיניו מה שאין כן ראייה בדרכה לית לן בה. (ו) ומה שכתב ושם באות רל"ט כתב וז"ל ואסור לו להסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה לזון עיניו מן הערוה. מבואר דבדין הסתכלות במקום היופי אסור אפילו אינו מכין להנאה, ובאצבע קטנה וזה כולל כל מקום שאינו מקום יופי אינו אסור אלא במתכוון להנאה. וכן מבואר בדברי הרמב"ם המובא בס"א דלא הזכיר במתכוון להנאה. ואילו בדין אצבע קטנה כתב והמסתכל וכו' ונתכוון להנות כמו שנסתכל במקום הטורף ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שעה אסור ע"כ הרי מבואר דשני דינים הם, הסתכלות במקום היופי או מקום מכוסה, ואהסתכלות באצבע קטנה עכ"ד. ברם גם בזה לא דק היטב בדברי הרמב"ם בפכ"א ה"ב מאיסורי ביאה. שכתב במפורש או להביט ביפיה אסור, ומכין למתכוון לדבר זה מכת מרדות ע"כ. הרי לך דשינה לשונו מלשון הש"ס ושאר הראשונים שכתבו סתם לשון אסור להסתכל. והוא ז"ל הדגיש לומר להביט ביפיה, שהוא בהתבוננות עמוקה כמ"ש לעיל, ולזה עוד כתב ומכין למתכוון לדבר זה היינו שנתכוון לשם הנאה וכו'. ומ"ש אח"כ והמסתכל באצבע קטנה וכו' כוונתו לומר דאל תחשוב שאצבע קטנה אין מה להנות אפילו במסתכל בכיוונה. לזה יהיה מותר קמ"ל דאפילו באצבע קטנה דלכאורה אין מה להנות ממנה, המסתכל בכיוונה כדי להנות כמי שנסתכל במקום הטורף. וזה גם כוונת הרבינו יונה. ואין כל מקום לחלק דדינא חדא אית להו וז"פ. (ז) ומ"ש ועוד ראייה מוכרחת דכל מש"כ שם הרמב"ם דאסור או אפילו באינו מכין להנאה שהרי כתב שם גמי דאסור להריח בשמים שעליה ובהלכות ברכות פ"ט ה"ח פסק דאסור לברך על בשמים של ערוה דהולא אסור להריח, הרי מבואר דאפילו מריח כדי לברך ולא ליהנות גמי אסור ע"כ. גם זו אינה ראייה מוכרחת. דהנה מה הטעם שאסור להריח בהם כתב הכ"מ בשם הרשב"א בתשובה וז"ל שלא ידע לא מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשויין להעביר את הוזהמא. א"נ שהם עשויים לעבירה להטיל ארס היצה"ר עכ"ל, ואבודרהם כתב בשמים של ערוה

(כב) **מסקנא** דדינא מכל העולה מקובץ זה שיש הבדל בין הסתכלות לראיה, שהסתכלות היינו שמביט בה בכונה להסתכל ביופיה. משא"כ ראייה בעלמא לית לן בה. ולכן א"צ להשפיל עיניו למטה כשצריך לדבר עם אשה שלא יחשיבו אותו לבעל יוהרה כמ"ש המהרש"ל. ואם עולה בראשו מחשבה יראה להזיז ראשו לצד וכל ערום יעשה בדעת. ומ"ש בתורת ההסתכלות במלואים לסימן ב"א והנה מלבד שורש ההלכה הרי אני בשפלותי אינני מבין המציאות שהאידן יתכן המדבר אל אשה כאיש אל רעהו ושלא יתעורר לו באמצע ההתפעלות מצורת האשה אפילו כשלא יעלה על מחשבתו משום דבר אחר ע"כ. אמנם אם באנו לחוש להתפעלות ולכל חששות המחשבה, נצטרך לפ"ו לישראל בבית ולא לדבר עם נשים כלל, וכל זה בכדי להרחיק שלא לבוא לידי החששות הנ"ל. אבל מה נעשה שחידוש זה חידוש דייליה הוא דלא נמצא ח"ו בשום מקום בש"ס ובפוסקים, אדרבה מצינו בחכמי הש"ס שדברו עם נשים כהא דעירובין ג"ג ע"ב כששאל ר' יוסי הגלילי לברוריה באיזו דרך גלך ללוד, ענתה לו גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה היל"ל באיזו ללוד וכהנה רבות בש"ס ולפי דבריו היה לו להמתין מלשאול עד שיעבור איש ולשאול אותו. ומשלא המתין ש"מ דשרי, וכדברי הריטב"א הנ"ל.

(כג) **ועתה** אמת אגיד דכל מ"ש הפוסקים דבראיה בעלמא לית לן בה, היינו במקומות שדרך לגלותן כמו פניה וידיה. אבל מקומות המכוסים שבה אפילו ראייה בעלמא אסור וכהא דבב"ב שכתבו רוב הראשונים שצריך לעצום עיניו אם אין לו דרך אחרת. והטעם כי הנשים עומדות על הכביסה ופעמים מתגלה מקום מהמקומות המכוסים. ולכן צריך לעצום עיניו שלא יראה ברע.

ולפ"ו עתה שבדורנו זה הפריצות עברה כל גבול והנשים הולכות חשופות עם כל גילוי החזה והשוקיים בלי כל בושא יהיה אסור לצאת לרחוב דהרי לעצום עיניו אינו יכול שעל כל צעד ושעל פוגש בפריצות אמנם לא לצאת לרחוב זה קשה במציאות. ולכן אמרתי להביא סמך לכל ההתיר הזה מהא דכתב הלבוש בסוף או"ח במנהגים אות ל"ו שכתב וז"ל אע"פ שכתב בספר חסידים שבכל מקום שאנשים ונשים רואים זא"ו בסעודת גישואין אין לברך שהשמחה במעונ, לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש הרהורי עבירה, ומ"מ אין נוהרין בזה עכשיו וה"ט משום שעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים ואין כאן הרהורי עבירה כ"כ, דדמיון באפן כקאקי חיורי מרוב הרגלן בנינו וכיון דדשו דשו עכ"ל. וכעין זה כתב גם בספר לקט יושר חיו"ד עמוד ל"ז בשם מהר"א בעל תרומת הרשן וז"ל עוד אמר שמואל לילך אחר אשת חבר או אחר אמו, משום דבזמן הזה אין מוזהרים כ"כ מלילך אחר אשה ע"כ. ודברי הלבוש הביאם גם החיד"א בשו"ת יוסף אומץ מ"ז ע"ש. ולפ"ו י"ל שגם בזמנינו זה שהנשים מורגלות בנינו אף יותר מבזמננו,

המשנה ברורה שם סק"י וכל זה לא איירי אלא לענין איסור ק"ש, אבל לענין איסור הסתכלות לכ"ע המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה כיון דמסתכל בה להנות וכו', וראיה בעלמא לפי תומו בלא נהנה שרי אם לא מצד המוסר, ובספר מנחת שמואל דאדם חשוב יש לו ליוהר בכל גווני. וכתב בספר פרמ"ג דבמקומות שדרך להיות מכוסה (כגון זרועותיה וכה"ג שאר מקומות הגוף) אף ראייה בעלמא אסור. וכתבו הפוסקים דבתולות דידן בכלל גידות הם משיגיעו לזמן וסת ובכלל עריות הם עכ"ל. וכ"ג מדברי שו"ע הגר"ז שם ס"א ע"ש ובקונטרס האחרון. ומלבד כל האמור אף דבגמרא לא חילקו להדיא. אבל הרמב"ם טרח וכתב מה שאינו בגמרא, דבדין הסתכלות כתב במפורש ומתכוון ליהנות ממנה. ש"מ דרק אם מתכוון ליהנות אסור. וכ"פ מרן בשו"ע כדברי הרמב"ם ומי לנו גדול מיוסף.

ומעתה שנתבאר שדעת רוב הראשונים והאחרונים לחלק בין ראייה להסתכלות, ובכללם מרן בב"י שהביא כן בשם רבינו יונה חכי פסקינן לדינא. ומן התימה על הרב זילבר שהאריך הרחיב להוכיח שדעת רבינו יונה שגם ראייה בעלמא אסורה, כל עוד דכתב מפורש דשרי ואפילו לק"ש, וא"כ למה להניח דרך מישור ולחפש דרכים עקלקלות ולהוכיח שאין דבריו כן. ובאמת דלא מצינו לאף אחד מהראשונים שיכתוב דגם ראייה בעלמא אסורה מלבד ספר האשכול הנ"ל, ואפשר שחולק ע"ז רק לגבי ק"ש משא"כ בעלמא דשרי. ואם יתעקש המתעקש לומר דבגמרא לא חילקו בזה דפעם אמרו לשון לראות ופעם להסתכל כנ"ל. זו אינה ראייה. ועכ"ו לפוטרך בחנם אי אפשר. דמצינו מפורש במסכת כלה פ"ב ה"א שכתבו, לפי שכל המסתכל באשה בכונה כאלו בא עליה ע"כ. וכתב החיד"א בכסא רחמים בתוספות וברייאת דידן קתני כל המסתכל באשה כלומר מצורת פניה ואבריה בכונה וכו' ע"ש. הרי דהדגישו בכונה, ומשא"כ ראייה בעלמא. **איברא** דראיתי לחיד"א בפתח עינים לע"ז שם שהביא בשם פוסק קדמון אחד בחיבור כ"י שכתב וז"ל הסתכלות בנשים י"א דדרך העברה כלומר שאין הראיה בהם בקבע לית לן בה. ואינו נראה אלא כל הבטה בעולם באשת איש אסורה וה"ה לכל אשה שהיא אסורה עליו משום ערוה עכ"ל. והשתא אי איתא לסברת י"א דדרך העברה מותר אמאי אצטריך לשנויי קרן זוית הואי לשני דהאיסור הסתכלות בקבע ורשב"ג דרך העברה ראה, אלא מוכח דרשב"ג לא חזא אלא דרך העברה והיה באונס דקרן זוית הואי ודו"ק עכ"ד החיד"א. ברם לפי מ"ש לעיל אין דבריו מוכרחים כלל, ויותר לדבריו היה לא לעצום את עיניו מיד משראה אותה וכהיה דבבא בתרא שכתבו הראשונים שצריך לעצום עיניו והטעם מפני שהנשים שעומדות על הכביסה מתגלות זרועותיהן ולכן צריך לעצום אפילו דאנוס, וכ"ז כתבו בגלל מקומות שדרך להיות מכוסים אבל במקומות שדרך לגלותן לא אמרו יעצום עיניו וכו' וזו ראייה חזקה לדברינו ודו"ק ואכמ"ל יותר.

למשחית שכך אמרו ז"ל (סנהדרין צ"ב) כל המסתכל בעריות קשתו ננערת ואשר לא נשא עיניו אל א"א זוכה ותחזינה עיניו בנזעם ה' מדה כנגד מדה שכך אמ"ז כל הכובש עיניו מן העריות זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר עוצם עיניו מראות ברע ונאמר אחריו ומלך ביפיו תחזינה עיניך ואסור מן התורה להרהר באשה ואפילו פנויה וחמור הרהור פנויה ממנעה שעל הרהור עובר בלאו מן התורה שנאמר ונשמרת מכל דבר רע ופירשו רז"ל (ע"ז כ') שלא יהרהר ביום ויבוא לידי טומאה בלילה עכ"ל.

(כו) ומעתה נשוב לג"ד לפי מה שהוכחנו דבראיה בעלמא אין איסור צדקו דברי המג"א דבראיה בעלמא שלא בדרך הבטה שרי משא"כ להביט בו ביותר אין טוב לעשות כמו שכתבו המקובלים עיין במדבר קדמות להחיד"א בערך ציור ובספר פרדס יוסף על התורה פ' בא י"א כ"ט באריכות ובשיטה ע"ש. ואף שבספר חסדים סימן קע"ח כתב שלשה פנים אסור לראות פני אשה פני ע"ז ופני רשע, מ"מ משנת חסידים היא וכשמו כן הוא, ולדינא ברור ופשוט דאין איסור בדבר וכנ"ל. ויותר יש פעמים שמצוה לראות, לראות מלכים גויים שאם יזכה וכו' כמבאר באו"ח שם ואכמ"ל וברור לדינא.

(כה) ומה שאמרו בכתובות א"ר כהנא אסור לו לאדם שישעה שטר אמנה בתוך ביתו משום שנאמר אל תשכן באהלך עולה הנה הלכה זו לא פסקה הרמב"ם וגם לא הטוש"ע אף שהרי"ף פסק כן וכ"כ המאירי. ומאחר שלא נפסקה לא ברמב"ם ובטוש"ע אפשר דליתא להאיא דינא אליבא דהלכתא. ומה שאמרו שם ע"ב אמר רבי יהושע בן לוי אסור לו לאדם שישעה שטר פרוע בתוך ביתו משום שנאמר וכו'. גם הלכה זו לא השמיט הרמב"ם אף דפסקוה הראשונים הרי"ף והרא"ש והמאירי. וכ"פ הטוש"ע בחו"מ סימן נ"ז ס"א אסור להשהות שטר פרוע בתוך ביתו ע"כ וצ"ע מדוע הטוש"ע השמיטוהו דרב כהנא והרמב"ם השמיט עוד יותר את שניהם ולא מצאתי לאחד מהמחברים שיעלה על לשונו תמיה זו וגם רבינו הב"י המאסף לכל המחנות לא זכר בזה ואפשר דאינו אלא ממד"ח כדרכנו ולדינא עדיין צ"ע ומצוה ליישב.

ומה שאמרו שם אסור לאדם שישעה את אשתו בלא כתובה אפילו שעה אחת. הלכה זו פסקוה כל הראשונים הרמב"ם פ"י מאישות ופ"ד מחובל הי"ח וסמ"ג עשין מ"ח טוש"ע אה"ע סימן ס"ו ס"ג אמנם לא ראינו עתה שנוהרים בזה כ"כ הרבה, ויש ליישב, ועי' לקמן באה"ע ס"ו.

(כו) ומה שאמרו בקידושין אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה שנאמר וכו'. הנה ד"ז כתבו מרן בש"ע או"ח סימן ב' ס"ו והרמב"ם בפ"ה מהלכות דעות ה"ח כתב וז"ל לא ילך ת"ח בקומה זקופה וגרון גטוי כענין שנאמר ותלכנה גטויות גרון ומשקרות עניים ע"כ. ומתבאר מדבריו דרך ת"ח לא יהלך בקומה זקופה מפני שהוא נושא

אין איסור לילך ברחוב דדמיין באפן כקאקי חיורי. אף דקשה לומר דאם היו בזמנם הנשים הולכות כמו בזמנינו היה כותב כן. ומ"מ מאחר שזה מורגל בנינו אין בזה כ"כ הרהורי עבירה וכיון דדשו דשו. ברם עתה ראיתי בס' דרך פקודיך במל"ת ל"ה אות ח' שהביא דברי הלבוש ללמד קצת זכות, אך בהגה באות י"ג כתב ואל תשיבני ממ"ש לעיל בשם הלבוש בענין אמירת שהשמחה במעונו דהנה אין האיסור הזה מבואר בדברי חז"ל וגם הלבוש ז"ל כתביה רק לתרץ מנהגן של ישראל על שראה שאינן נוהגין בזה ולאו מדינא קאמר, אבל דבר שנאסר מפי חז"ל אין מקום להתיר בשום אופן. ע"כ אין היתר בדבר והמתיר לעצמו הוא בכלל העוברים ע"ד וכו' יהיה המתיר מי שיהיה המשכיל על דבר ישוב אל ה' על העבר ויקבל ע"ע על העתיד ליתור בכל האזהרות שהזהירו חז"ל יראה עד היכן החמירו בדבר. עד שאותו איש שגתן עינו באשה אחת פנויה ועלה בלבו טינא ואמרו חכמים ימות ואל תספר עמו אפילו אחרי הגדר מה יאמרו המקילים ע"כ ע"ש באריכות. אכן למעשה אם באנו לחשוש לכל האמור לא נמצא ידינו ורגלינו בהלכה. לזאת העיקר כמ"ש ללמד זכות על כלל ישראל שאין היום נוהרים בכל האמור דהיינו ליתור מראיה בעלמא אף דממשמעות ההלכה צריך לעצום את עיניו ולא לראות מקומות המגולים שבה וכל זה בדרך מקרה. ובד בבד חייב להשתדל כמה שאפשר לא לעבור במקום שיש פריצות אף שיצטרך להאריך את הדרך וזה פשוט. והמקדש עצמו מלמטה וכו', ובלבד שלא יהיה כמדת פפוס בן יהודה וכמו שכתב בגמרא לכן כל ערום יעשה בדעתו מאזני צדק. ופ"ס ומאזני משפט לה הבוחן לבות וכליות וד"ל והמשכיל על גכון ימצא. ועכ"ז צריך אדם ליתור בזה כל כמה שאפשר והכל בשכל ובדעת. ושור"ר ראיתי בשו"ת אגרות משה או"ח סימן מ' שעמד בזה ולמעשה מסיק וז"ל ויש חיוב על כל אדם להביט כפי האפשר למטה כשהולך בשוק, אך לא באופן שיהיה פרוש קוזאי (עיין בסוטה כ"ב ופרש"י) וכן כשבאה אשה לשאול להרב שאלה בעיני איסור והיתר מחוייב להשתדל שלא יבוא ליהנות ח"ו מהראיה וכן כל מקום שפוגע בנשים עכ"ל ע"ש.

(כז) ולענין אם איסור הסתכלות בנשים הוא מהתורה עיין בקהלת יעקב בתוס' דרבנן מערכת ק' אות רפ"א וע"ע בב"ש באבן העזר שם סק"ב ובספר גן המלך שבסוף שו"ת גינת ורדים סימן ק' שהביא מ"ש מהריק"ש בא"ח ס' רי"ז דקול ומראה וריח באשה הוא רק מדרבנן. ועיין באריכות בשד"ח כללים מעי' ה' אות ב' ע"ש. ומרן הב"י באבן העזר סימן כ"א הביא מרבינו יונה שהוא איסור תורה וז"ל כתוב בא"ח בשם הר' יונה אסור להסתכל בא"א מן התורה שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עינכם, ואסור להסתכל בפנויה מדברי קבלה שנאמר ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתורה (איוב ל"א) וכל המסתכל בא"א מכשיל ומכחיש כח יצרו הטוב והודו נחפץ עליו

ע"ש. שכתב דכן משמע לו מדברי רבינו נסים גאון. מ"מ כבר כתבנו למעלה דאין חילוק זה נראה וגם לא משמע כן מרבינו נסים כאשר תראה. וע"ע מזה במחזיק ברכה ובט"ז ומג"א ולהר"ח פלאגי בספרו החפץ חיים סימן כ"ד ובמשנה ברורה ובספר עצי יער על ש"ע ובשו"ת לב חיים ח"א סימן נ"ח האריך בזה וסיים דמדינא אסור לילך ד"א וממ"ח אפילו פחות מד"א ע"ש ובספר בני ציון סימן ב' אות ו' הרחיב הדבור בזה והעלה דאפילו פחות מד"א אסור אפילו בשיבה.

(כח) ועל מה דאמרינן שם אמר רב יהודה אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה וכו'. גם זה אינו אלא מדת חסידות ועצה טובה קמ"ל. אבל אין איסור מדינא כך משמע מלשון הרמב"ם משכתב בפ"ג מהלכות אישות הי"ט מצוה שיקדש אדם אשתו בעצמו יותר מעל ידי שלוחו וכן מצוה לאשה שתתקדש עצמה בידה יותר מעל ידי שלוחה ע"כ. הרי לך מפורש דרק מצוה יש בדבר אבל איסורא ליכא. ברם ראיתי ללחם משנה שכתב פסק כאיכא דאמרי בפרק האיש מקדש דכי איתמר דרב יוסף אסיפא איתמר ואיכא איסורא, ומ"ש מצוה שיקדש וכו' י"ל דאיירי אפילו בשמכירה ולקמן שכתב איסור הוא באינו מכירה עכ"ל. אבל אני איני יודע מה הכריח אותו לומר כן ואי משום הא דאמר רב יהודה אסור לאדם וכו' הרי כבר אמור לעיל דכמעט כל אסור האמור בש"ס אינו ממש איסור לדינא, ומש"כ ולקמן שכתב אסור חפשתי ולא מצאתי כדבר הזה. ואם כונתו למש"כ וכן האיש אין ראוי לקדש קטנה ולא יקדש אשה עד שיראנה וכו' הרי לך דמפורש כתב דאין ראוי משמע דאין איסור מדינא משכתב אין ראוי דאל"כ היה כותב כלשון הגמרא אסור לאדם וכו' אלא ע"כ כנ"ל. אלא דמדברי מרן בש"ע אה"ע סימן ל"ה ס"א מוכח דאסור מדינא משכתב האיש יכול לעשות שליח וכו' אבל אם אפשר לו לקדשה בעצמו אסור לקדשה ע"י שליח אא"כ מכירה שמה וכו' ע"כ. מ"מ לשון התנא נקט בלשוננו, דהרי אם קשה לו הדבר יכול לקדש ע"י שליח אף שאינו מכירה ובאם היה אסור ממש גם היתר זה לא היה כ"כ בשופי אלא דעצה טובה קמ"ל וכדברי הרמב"ם וכאמור. וכן ה"ה מ"ש שם אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה וכו' גם ע"ז כתב הרמב"ם שם ראוי וכו' ואינו אסור מדינא אלא דעצה טובה קמ"ל דהרי אין מלקין למי שמקדש את בתו קטנה וכן ע"י שליח, והכל מטעם הנ"ל ועיין שם בדף פ"א ע"ב דאם הכל לשם שמים שרי ע"ש. ומה שאמרו בסוטה מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים. גם ד"ו לא פסקוהו הפוסקים.

(כט) ומה דאמרינן במציעא ובבבא אסור לעמוד בשדה חבירו בשעה שעומדת בקומותיה. גם ד"ו אינו אלא מדת חסידות, וגם הרמב"ם והטו"ש השמיטו זה וכן רוב הראשונים. וכבר גשאל ע"ז הרמב"ם בשו"ת. פאר הדור סימן

כתרה של תורה, ואם ילך בגאווה ובקומה זקופה נמצא שהתורה מתחללת ע"י. וע"י כך תתמעט ערכה בעיני העם לומר ראו ת"ח וכו' והוי חילול השם, לכך צריך לנהוג בענוה יתרה. משא"כ שאר בני אדם דלא שייך ביה כ"כ חילול השם. אכן לדינא ד"ז צ"ב חדא איך כתב הרמב"ם דרק ת"ח הרי בגמרא בקדושין לא חלקו בזה ואת"ל דפסק כהא דאמרינן בברכות דף מ"ג ע"ב ששה דברים גנאי לו לת"ח אל יצא כשהוא מבוסס לשוק וכו' וי"א אף לא יפסע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה ע"כ. זה אינו דהרי חז"ל לא חלקו בזה. וגם הטו"ש ע"כ כתבו אסור לאדם וכו'. ועוד איך אמרינן בקדושין ד' אמות ובברכות משמע אפילו פחות מד' אמות. וכן על הא דיש"א וכי יתכן לומר שמותר לת"ח לילך בקומה זקופה הרי ת"ח צריך זהירות יתירה. והנראה לומר בזה דלכל אדם אסור לו לילך בקומה זקופה אבל לת"ח מלבד האיסור יש גם גנאי בדבר. ועמ"ש בקדושין ד' אמות שגירה דלשינא נקט דאין כל מקום מסברה לחלק בין ד' אמות לפחות מד"א, ולכך לשון הרמב"ם והטו"ש נקטו לא ילך בקומה זקופה, ודלא כאיזה אחרונים דכתבו דוקא ד' אמות דאין הדברים מוכרחים וכ"כ הכה"ח באות י"ג, ועל הא דהביאו ד"ז בשם י"א ראיתי לרמ"ע מפאנו בספר אלפסי זוטא בברכות שם שכתב ואל יהלך וכו' מנינא דרישא למעוטי הנך. ד"א שהם גנאי לכל אדם ע"כ. ודברים בטעמא כתב דלא יצא מבוסס לשוק ולא יצא יחידי וכו' דברים שיש בהם פחיתות לבני אדם כש"כ דגנאי לת"ח לצאת מבוסס משום דע"י מעשים כאלה מתבזה כבוד התורה, ומשא"כ לשאר אדם שאין נוהרין בזה ולכן אין בזה גנאי. אבל לא יהלך בקומה זקופה ופסיעה גסה גנאי ואסור לכל אדם מבחינת גבה ענים ורחב לבב אותו לא אוכל ויותר לת"ח. ובאמת דאין לדבר זה שעור וכל אחד כפי שהוא הולך יש ופעמים שדרכו של אדם לילך בראש מורם ואין בכונתו להתגאות דרך כך היא דרכו ויש בהפך. לכך נראה לענ"ד דאין בזה איסור לדינא וגם מדת חסידות לא שייך לומר בזה משום דאם הולך בקומה זקופה עובר בלא"ה על איסור גאווה, ולת"ח יש לאסור מדינא וכעין זה כתב הרב מעדני יום טוב על הרא"ש בברכות דאמר מר פסיעה גסה וכו' וא"כ אף לכל אדם ואפילו אינו ת"ח יהיה נזהר מזה ובהדיא אמרינן בפרק אלו קשרים סימן כ' וכו' אלא שחכמים הקפידו יותר לצוות לת"ח וכמו שבוודאי גם שאר דברים הם ראויין לכל, מ"מ צוואתם לת"ח לפי שהוא מן הראוי שיהיה נזהר בכל עניניו להתנהג בענין שלא יתגנה ושלל יחסרו מאור עיניו וכיוצא בזה עכ"ל. וכ"כ ממ"ש בספר או נדברו ח"ג סימן ס"ה ד"ה ומה ע"ש. ולפ"ז יש לומר מדוע הרמב"ם כתב דברים אלו רק לת"ח ושאר כל אדם אינם יכולים לזוהן בזה וכשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך וכו' ודו"ק. ושו"ר בספר עבודת המלך על הרמב"ם שכתב לחלק בין ת"ח לשאר אדם דלת"ח אסור אפילו פחות מד"א ולכל אדם ד"א שרי

היה איסור מדינא איך השתבח בזה ואמר תיתי לי ש"מ דמידת חסידות הוי ביה. וז"ל וכ"ת מאי רבותיה דהא איסורא דאורייתא ובכלל לא ישמע על פיר כדאיתא בסנהדרין וכו', והנכון בזה דההיא לאו לאו ממש איסורא דאורייתא או דרבנן אלא מדת חסידות בעלמא, וכעין אסור לאדם שילוו מעותיו בלא עדים ואסור להלוות את הכותי ברבית וכעין שאמרו אסור לשחרר עבדו דעובר בעשה וכדפרשתי בפרק הנוקין דף ל"ח ע"ב ע"ש.

והן אמת דדין זה קשה להולמו מיניה וביה אף דלפי דרכנו אין קושי דכל אסור הוי מדת חסידות. מ"מ יקשה על הרמב"ם והטוש"ע באו"ח סימן קנ"ו וביו"ד סימן קמ"ז ובח"מ ס"ס קע"ו דפסקו לאסור איסור השתתפות עם הכותי שמא יתחייב לו שבועה, הרי במפורש אמרו במגילה שם תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי כותים, ובאם מדינא אסור איך השתבח בזה ש"מ דמדינא מותר. ומה שנראה ליישב בזה דבאמת מדינא מותר לעשות שותפות עם הגוי ורק צריך לזוהר שלא להביא אותו לידי שבועה שזה אסור מדינא שעובר משום לא ישמע על פיר. ולזה אמר התנא תיתי לי דלא עבדי וכו', שהתרחק מכל דבר שיש בו חשש שמא יבוא לידי איסור. וד"ז יש להוציא מדברי מרן באו"ח שם יזהר מלהשתתף עם הכותים שמא יתחייב לו שבועה ועובר משום וכו', ומש"כ יש לזוהר ש"מ דמדינא מותר לעשות אתם שותפות ורק מחשש של שבועה הרחיקו ביש לזוהר. אבל מדינא שרי, וזה שכתב הרמ"א ויש מקילין בעשיית שותפות עם הכותים בזה"ו וכו' ע"ש. ועיין בכנה"ג שם אות ב. שעמד בזה ומוכח מדבריו דמותר לעשות אתם שותפות ומקח וממכר, ורק דהעיקר תלוי אם יכול לעשות עמו שלא יצטרך להשבע לעכו"ם ובמכירה וקנין ומ"מ יכול הישראל לזוהר בנקל שלא יבא לידי שבועה כגון שלא יעשה דבר אלא ע"פ עדים וכו' ע"ש. וכ"כ בספר פני מבין ח"ב דף ס"ג ע"ב הביא דבריו הרב דרכי תשובה ביו"ד שם אות ח' ע"ש ואף שבשו"ת בית יהודה סימן ה' האריך להקשות על דברי הר"ן וכתב וז"ל וסברה זו פליאה ממני לא יכולתי להולמה דסוגיא דסנהדרין מוכחא דאיכא איסורא ממש דהא מפקינן מקרא דלא ישמע שלא יגרום לאחרים שידרו בשמו ואמרי' בתר הכי דהא מסייעא לאבוה דשמואל וכו', ואפילו את"ל דקרא אסמכתא בעלמא כר"ת מ"מ איסורא דרבנן ממש איכא ע"ש מה שהקשה עוד מסוגיא דבכורות ובסוף הניח דבריו בצ"ע. ועיין מה שכתב עליו הרב גזע ישי מערכת א' סימן קצ"א ויש להשיב על דבריהם כאשר תראה ודו"ק ואכמ"ל יותר. מ"מ למעשה כתבנו לעיל דאינו אלא מדת חסידות וכן דעת רוב הראשונים וכאמור. וע"ע מזה בשו"ת שער אפרים או"ח סימן כ"ד ובשו"ת ושב הכהן סימן ל"ז ל"ח שהאריך הרחיב בזה ובשו"ת נודע ביהודה תגינא יו"ד ס"ס קמ"ח ע"ש.

מ' לפשר הדבר הרי מבואר בב"ב דאסור ופשיטא לן דהיזק ראייה שמיה היזק. והשיב שאלה זו לא היה לאנשים גדולים כמותכם לשאול אותה וכי לא שני לכו בין היזק ראייה שהוא היזק גדול ודאי שיראה אדם חבירו שהוא עומד ויושב ועושה צרכיו ובין היזק ראייה שיראה קמת חבירו משום עינא בישא שאלו דברי חסידות הן שלא יהא אדם עויין בעין רעה את חבירו ואותו השינוי שנויא בעלמא הוא ואינו אליבא דהלכתא וכו' ע"ש. ותשובה זו הביא המגדל עוז בפ"ב הט"ז מהלכות שכנים, וכתב המגיד משנה על תשובה זו דדברי טעם הם ע"ש ובמשנה למלך ובמאירי ובשיטה מקובצת בסוגיין. ומטעם זה י"ל שלכך מרן בש"ע השמיט ד"ז דאין זה אלא משנת חסדים וברור ואכמ"ל. ומה שאמרו בסנהדרין כל מי שאין לו דעה אסור לרחם עליו. גם ד"ז לא נמצא בשום פוסק שיפסוק לההיא דינא הלכה למעשה ומה שאמרו בסוף כלה רבתי גס רוח אסור להכניסו בבית, גם זה אינו בפוסקים, ואפשר דמדה טובה קמ"ל שלא להתחבר עם גס הרוח ופעמים הוי מדינא בבחינת אין אני והוא יכולין לגור בכפיפה אחת.

ל) ומה שאמרו בבכורות אסור לאדם שיעשה שותפות עם הגוי וכו'. הנה אף שהרמב"ם בהלכות שותפות פ"ח ה"י הביא דין זה להלכה כתבו הראשונים דאינו אלא מדת חסידות, הר"ן בס"פ קמא דע"ז כתב וז"ל הרמב"ן כתב דמאי דאמרינן אסור לישראל לעשות שותפות עם העובד כוכבים לאו איסורא ממש קאמר דהא לא מיתסר אפילו מדרבנן דמשום לפני עור לכתב אלא במה שאי אפשר לו לעשות אלא ע"י ישראל כמושיט כוס יין לגזיר בדקאי בתרי עברי נהרא, ועוד דאפשר שאין בני נח מוזהרים שלא לידור ולא לקיים בשם עבודת כוכבים וקרא דלא ישמע על פיר נמי לא אתי להכי כלל אלא לישראל גופיה מזהר רחמנא, אבל כי האי גוונא אפילו מדרבנן לא מיתסר כיון שאין ישראל משביעו בעבודת כוכבים אלא העובד כוכבים הוא שנשבע מאליו על ידי שנתחייב לו שבועה לישראל, ומשום דלא מיתסר אלא ממדת חסידות בעלמא אמרינן התם תיתי לי עכ"ל. וכעין זה כתבו התוס' במגילה דף כ"ח ובסנהדרין דף ס"ג ע"ב ובבכורות שם ד"ה שמא, מכאן אסור רבינו שמואל קבלת השבועה מק"ו, ור"ת מתיר מפני שהוא כמציל מידם כדתניא בפ"ק דע"ז וכו' ואעפ"י שמזכרין עמהם שם שמים וכוונתם לד"א מ"מ אין זה שם עבודת כוכבים כי דעתם לשם עושה שמים וארץ, ואע"ג שמשותף ש"ש ודבר אחר אין כאן לפני עור דבני נח לא הוזהרו על כך ולדידן לא אשכחן איסור בגרם שיתוף ע"כ ע"ש. וכ"כ בהגהות מימוניות דבזה"ו מותר לעשות עמהם שותפות משום שבוה"ז הם נשבעים בקדשים ואין תופשין בהם אלהות ואע"פ שמזכרין ש"ש עמהם וכו' ע"ש. והריטב"א במגילה דף כ"ח כתב ע"ד מה שאמרו תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי כותים ואם

מן הדין כמ"ש מרן בב"י או"ח סימן ס"ג על הריב"א וכ"כ בתשובה אבקת רוכל ס"ח דף ג' סוף ע"ד והביא דבריו מרן החיד"א בשו"ת ברכה יו"ד סימן קי"ג, וכו'. ומ"ש הרמב"ם בפ"ט מהלכות מלוה ה"ז ואדם גדול חשוב אסור וכו' אפשר דאסור לאו דוקא אלא מד"ח ע"ש, הרי דלא נפלאה היא ולא רחוקה לפרש כן בדברי הפוסקים ע"כ ע"ש. הרי לך להדיא דלשון אסור אפשר לפרשו ממד"ח ואף דמדברי הגאונים לא משמע כן י"ל דהלכה כבתראי אחרת יקשה על חכמי הש"ס שעברו על איסור זה כנ"ד ומאחר שכן נראה דעת מרן הכי נקטינן מלבד במקום שאסרו איסור כל הפוסקים. ובאמת שתשובת גאונים זו צריכה באור, דהרי מצינו לחכמי התלמוד שעברו על האסורים הנ"ל, והם דברים

שמוכחים בהדיא שהם ממד"ח, דאיך יבצר לאדם שלא יישן בצהרים וביחוד בשעה שבא מהעבודה והוא עייף ויגע, וכן לא להסתכל באדם רשע דקשה מאד ליזהר בזה הן בשבתו והן בקומו, וכן ה"ה לשאר האסורים הנ"ל. וכעין זה כתבו כמה מהראשונים עיין בתוס' ר' יהודה החסיד לברכות דף י"א ע"א שכתב בד"ה והא, וז"ל ועוד אל ישאל אדם צרכיו כמו אל יפיל אימא יתירא בתוך ביתו וכמו אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות וכמו אל יוציא עצמו מן הכלל וכן אל יעמוד אדם במקום סכנה, ורוב שב ואל תעשה כגון אלו אינן דוקא ואי עבד עבד עכ"ל. וכלשון הזה הובא באור זרוע הלכות ק"ש סימן ח". אלא דק"ק על הא דאמרו וכן אל יעמוד אדם במקום סכנה, דאם עבד עבד הרי מבואר ברמב"ם בפרק י"א מהלכות רוצח ה"ה הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכל העובר עליהם ואומר הריני מסכן בעצמי וכו' מכין אותו מכת מרדות ע"כ. הרי דמפורש להדיא דמכין אותו מכת מרדות וצ"ע. ועיין בשו"ת עמודי אש דף ז' באריכות. אכן לדינא אין כלל זה קבוע לומר כל אסור אינו אלא ממד"ח, הרי מצינו בעבודה זרה דף כ' ע"א אמר רב אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו. וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהלכות עכו"ם הל"ד, וטוש"ע יו"ד סימן קנ"א ס"י, ולא מצינו לזה חולק. וכן על הא דאמרו בשבועות דף ט"ו ע"ב אמר ר' יהושע בן לוי אסור להתרפאות בדברי תורה. וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהלכות עכו"ם הי"ב וטוש"ע יו"ד סימן קע"ס ס"ב ע"ש באחרונים לכן להלכה נראה לומר כמ"ש לעיל דכל אסור שאמרו בגמרא אינו אלא מדת חסידות מלבד במקום שהובאה בגדולי הפוסקים ורוא"ח ואין בה חולק לזה י"ל דאסור מדינא רק נראה לענ"ד להלכה ולא למעשה.

(ב) הדר"נ לראשית דברינו בההיא סליקנא ובההיא נחתנינא שאין איסור מעיקר הדין לישון ביום יותר משינת הסוס, ופעמים אפילו ממידת חסידות ליכא כשאי אפשר לו ללמוד בלא שינת הצהרים ואדרבא מצוה קא עביד לישון אפילו יותר משינת הסוס דבדורות הללו החולשה ירדה לעולם ואין שינת הסוס מספיקה למנוחת גופו

(א) ומעתה שנתבאר דכל אסור לאדם שאמרו חז"ל לרוב אינו אלא משנת חסידים גם כנ"ד אסור לישון ביום אין איסור מדינא אלא ממד"ח.

איברא דחזיתי למרן בב"י יו"ד סימן קנ"ז בב"ה שהביא מתשובת הגאונים שכתבו איסור דרבנן כגון אסור למלאות פיו שחוק ולשמש מטתו בשני רעבון ולישון ביום יותר משינת הסוס וכיוצא בהן אין עליו לא מלקות ולא גדוי אלא קורין אותו עובר על תקנת חכמים עכ"ד. וכ"כ הרבינו ירוחם ספר אדם פרק שמונה עשר. ומעתה לפ"ז כל מה שהוכחנו שאסור אינו אלא ממד"ח אין בהם ממש, על אף דלא מלקין אותו מ"מ עובר על תקנת חכמים ואיסורא איכא.

ברם אח"ז ראיתי למרן החיד"א בעין זוכר מערכת הא' אות קי"ז שהביא תשובת הגאונים הנ"ל וסיים וז"ל ולי ההדיוט נראה שאין דברי הגאונים אמורים אלא באיסורים קלים כגון הגי שהזכירו דנראין הדברים שהם חומרות ועין רואה דכמעט רובא דעלמא לא זהירי בהו וכבר כתבו רבנואיתא ז"ל דזמנין דאמור רבנן בש"ס אסור והוא ממד"ח וכמו שהבאתי דבריהם בענייני לעיל אות ק"ג ע"ש. וכן כתבו עוד הרבה אחרונים עיין בספר פרדס יוסף על התורה ויקרא י"ט י"ח ומצינו איסור שרק חסידות כמו שאסור להסתכל בפני רשע מגילה כ"ח, ואסור לעשות שותפות עם עכו"ם בכורות ב' ואסור להסתכל בבגדי צבעונין של אשה ע"ז כ' ע"ש ובבראשית דף ש"ו ושמות במלואים דף תל"ה באריכות. ואף דהביא סייעתא לדברינו יש להעיר עליו שכלל גם שאסור להסתכל בבגדי צבעונין של אשה שמשמע מדבריו שאינו אלא ממדת חסידות, מה שאין כן לדינא שהוא אסור ולא ממדת חסידות והלכה פסוקה בכל הפוסקים ואין חולק וכמו שהארכנו לעיל ואפשר שפליטת קולמוס דכללינהו בחדא מחתא. ועיין עוד בשו"ת תורה לשמה אורח חיים סימן ק"ג שנשאל על הא דאמרו בירושלמי פט"ז דשבת אסור לאדם לשאול צרכיו בשבת ואחרי שבאר ד"ז כתב המורם מכל האמור דאין איסור אלא לתבוע דבר מחדש וכו' לא חשיב זה עבר איסורא ממש יען כי אע"ג דכתבו בירושלמי לישנא דאסור ע"ז אין איסור ממש לא מדאורייתא ולא מדרבנן אלא אסור ממד"ח וכמו שאמרו בגמרא אסור לעשות שותפות עם הגוי דליכא בזה איסורא וכו' ע"ש. וכן בקודש חזיתי לשד"ח באסיפת דנים בכללי הפוסקים סימן ט"ז כלל י"ב אחרי שהביא דעת הרבנים דנקטיה בדעתיה שאסור אינו אלא ממד"ח סיים ולפי כל הרשום מבואר נגלה דמ"ש הרב פתח הדביר בח"ב דף ח"ק ע"א לדחות דברי הרב משחא דרבנותא ע"פ מאי דמשמע ליה דמה שכתב מרן בסימן רל"א אסור לישון ביום מדינא קאמר ולא ממד"ח ע"ש וכ"כ באור לי סימן ע"ח ולפי האמור אינו מוכרח כיוון דמדינא גם בדברי הפוסקים הרמב"ם והריב"א ומרן ש"ע דמשתמשים בלשון אסור בדבר שאינו

חסידות. וכן ראיתי ליעב"ץ בספרו לחם שמים על פרקי אבות פ"ג והוסף וכתוב באיש בושט והוא שוכב הצהרים וקרי לה דוד איש צדיק, ואב"י הוה ניים וכו' ע"ש. ובכה"ח שם אותה.

והן עתה נדפס מחדש ספר פתח הדביר וראיתי לו בסימן רל"א שהאריך הרחיב בד"ז ועלה במסקנתו לאסור מדינא ואינו ממד"ח אם לא שהיה ניעור כל הלילה ועוסק בתורה, ושוב הביא דברי מוהו"ש אלפסי במשחא דרבנותא בח"ב ס"ד שלמד זכות. על החכמים שישנים ביום בימי הקיץ או אם היה ניעור הרבה בלילה ותח"י הביא תמיהת הרב ע"ת ז"ל שם ס"ד סט"ז שתמה על מרן ז"ל שכתב שם דוד היה נזהר שלא לישן ס' נשמין דלמה השמיט דברי הש"ס דקאמר בשם רב אסור לישן ביום יותר משינת הסוס ואלו דוד היה נזהר מ"ש דליכא בו אלא מד"ח ע"ש ותירץ מוהרש"א הנזכר דמתוך הסוגיא דהגם דרב אמר אסור לאדם לישן ביום וכו' לאו איסורא ממש קאמר וכן מה שנהגו כן רבה ורב ורבי לאו משום אסור אלא ממד"ח ע"ש דברים בטעם. אמנם הרב פתח הדביר השיב עליו ולע"ד אחהמ"ר תמהני טובא בהא דפשיטא ליה בדעת מרן ז"ל דמ"ש בש"ס אסור אינו אלא מד"ח! דלכן השמיטו מרן ופריש במקומו דוד היה נזהר וקשה טובא אשתמיט מיניה דמרן ז"ל פירש להדיא בסימן שלפנינו מימרת רב כצורתה דאסור וכו' הפך דבריו ממש. ואחרי שהאריך לדחות דבריו סיים באופן דבאדם שהיה ניעור בלילה, ועוסק בתורה ולא מצי למיקם ביום בלא שינה נראה פשוט להתיר לו וכו' עכת"ד ע"ש.

אכ"ן למעשה אין בדבריו נכונה והעיקר כדברי המוהרש"א ז"ל וכמו שהוכחנו לעיל בעליל, ואין להוציא מקרא מידי פשוטו דהנך חכמי הש"ס וגדולי החכמים שישנו ביום בגלל שעסקו כל הלילה בתורה, אחרת לא היה קורא עליו עד מתי עצל תשכב וגם אין רמז לזה שהיו ערים כל הלילה. וכן מהר"ם מרוטנבורג שישן ביום כמבואר בטור יו"ד סימן רפ"ז וגם מהר"י ווי"ל כתב על עצמו בדינין ההלכות שלו שבסוף השו"ת כשאני רוצה לישון בצהריים אני קורא ויהי נועם, והם ישנו יותר משינת הסוס אחרת מהר"ם הרוח רעה לא היתה מבעתתו שנצרך היה לקבוע מזוזה בבית מדרשו כמבואר שם ואי היה אסור מדינא לישון איך הטור והב"י לא העירו במקום איך נהג לישון הרי אסור וכו' לשיטתם שכתבו מפורש בלשון אסור אלא ע"כ דאינו מדינא ופעמים גם מד"ח ליכא דאלי"כ איך גדולי עולם לא נזהרו בזה אלא ע"כ כמ"ש. וא"כ הדבר פשוט דאם נצרך לשנת צהריים אף שישן בלילה לית לן בה ובתנאי שלא יגרה השינה בעצמו למשוך בה לבטל מתורה וזה פשוט ואכמ"ל יותר ודברי הרב פתח הדביר אינם מוכרחים כאשר עיניך תחזינה משרים. זאת ועוד דמה שהקשה טובא הרי במפורש אמרו אסור תברא לגויזי שבעצמו ס"ל הכי לגבי אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו שאינו אלא ממדת חסידות כמ"ש

אלא ליחיד סגולה, ועכ"ז צריך האדם לכיון כל עיתותיו לש"ש ושומר מצוה וכו', ואף אם יצטרך אדם לעבור על דעת קונו לצורך שעה כגון יעל עם סיסרא יכוין לעשות רצון אביו שבשמים וזה נקרא עבירה לשמה. החיד"א בברכ"י סימן רל"ו אות ג' בשם הרשב"ץ בספר מגן אבות דף ל"א. ובשו"ת בגין עולם סימן א' הביא מהקדמה לביאור הגאון מוהר"א ז"ל על או"ח שהגר"א ז"ל היה דרכו לישון חצי שעה ביום והוא יותר משיתין נשמי גם יותר משיעור הילוך מאה אמה שכתב הרמ"א ולענ"ד היה נראה לומר דכל אלו הדברים לא נאמרו אלא במי שישן בלילה כדי צורכו אבל הניעור בלילה ועוסק בתורה מותר לישון ביום מעט וכלל גדול אמרו וכל מעשיך יהיה לש"ש והכל לפי מה שהוא אדם ולפי מזג טבע הבריאות וכן אם רוצה להיות ניעור בלילה ועוסק בתורה מותר לישון ביום שקודם לו כדי שתהא דעתו צלולה בלילה לעסוק בתורה עכת"ד ע"ש. ודוגמא למה שכתב מהא דעירובין ס"ה רב אחא בר יעקב יזיף ביממא ופרע בלילה. כן כתב הפתחי תשובה באו"ח שם ואף דלא מבואר שהיה יושן ביום אלא טרוד במוזנותיו וכמפשרש"י שם מ"מ לזכר בעלמא אתי שפיר.

ושו"ר לרב ערוך השלחן שהרבה להשיב על ד"ז שלא מצא טעמו וגמקו, וסיים בס"א וגם ממסכת אבות פ"ג יש ראייה לזה דתנן התם שינה של שחרית ויין של צהריים וכו' מוציאים את האדם מן העולם דבשינה של שחרית עובר זמן ק"ש אבל שינה של צהריים לא תגן וכן ראינו לגדולי עולם שהיו ישנים ביום כשעה או שעתיים דכן הוצרכו לפי חלישותם ולפי הנהגתם ע"כ, ואח"ז כתב בס"ב אך הטור והש"ע פסקו כן, דהיינו לאסור. ואחרי שיישב דברי הטור כתב על מרן ז"ל אבל דברי רבינו הב"י תמוהים שכתב אם א"א לו ללמוד וכו' שאסור לישון ביום. יקשה מנ"ל איסור זה דהרמב"ם לא הביא זה כלל וגם הטור לא כתב איסור ע"ז והטור דקדק בדבריו כמ"ש ואיך כתב ע"ז לשון איסור במה דמוכח בש"ס להדיא דאב"י לא עשה כן, וצ"ל דס"ל לרבינו הב"י דאין כאן מחלוקת כלל וגם אב"י מודה לזה אלא דס"ל הכל לפי מה שהוא אדם וכו'. ומ"מ לא היה לו לסתום הדברים וצ"ע עכת"ד אכן למעשה לא דק היטב עד כדי להניח בצע"ג, אף דכתב בלשון אסור ומהתימה שנעלם מעיני שר כל הרוא"ח הנ"ל שלשון אסור אפשר דאינו מדינא אלא ממידת חסידות. ועפ"ז יש להעמיס כוונת מרן וכמבואר. זאת ועוד נעלם ממנו רמב"ם מפורש בהלכות יצאות פ"ד ה"ה שכתב ולא יישן ביום ואף דלא כתב בלשון אסור אלא דרך הנהגה טובה כאשר תדייק בדבריו ומ"מ ס"ס הזכיר הלכה זו, והוא כתב גם הרמב"ם לא הביא זה כלל, ואפשר שנמשך אחרי העין משפט שלא ציין לרמב"ם זה והלך בעקבותיו מבלי לראות אם כנים הדברים. ומהתימה גם עליו שנעלם ממנו דבר כה מפורש אף דאינו לדינא כ"כ וכדרכו בכל הלכה מעין זו. ומ"מ למעשה אינו אלא מדת

ואף שדעתו לישן קבע יש ופעמים שמסיבות הזמן לא ישן כנודע וא"כ הוי ברכה לבטלה וזה מלבד טעם ע"פ הסוד הג"ל כך ג"ל פשוט.

ואמנם ראיתי בשו"ת תשורת ש"י ח"א סימן פ"ב שעמד בכגון דא הניעור בלילה ובבקר ישן על מטתו שינת קבע אם מברך המפיל המג"א בסימן רל"ט כתב ומה שלא נהגו הנשים לאומרה אפשר דס"ל כיון דאינו נוהג אלא בלילה פטורין דהוי שהז"ג ע"ש ובא"א סק"ב כתב דברכת המפיל הוי שהז"ג ומ"מ נהגו הנשים לאומרה. והחיי אדם כלל ל"ה כתב הישן ביום א"צ לברך די"ל בלילה ל"ח שמא לא יוכל לישן דתקנו אותה על מנהג העולם ועוד דאסור לשון ביום ועוד דוקא בלילה דאיברא לשינתא משא"כ ביום שאדם מגרה בעצמו השינה וכו', ע"ש שדחה דבריהם ומסקנתו בסוף דבריו שאם ישן ביום מברך אלא דהניח בצ"ע. והנה מש"כ המג"א דהוי שהז"ג אינו מובן הרי ברכה זו נתקנה על שמירה מן המזיקין וכי אטו אנשים בעו שמירה ונשים לא זאת ועוד אין בזה גדר של מצוה שהז"ג כיתר המצוות דנשים פטורות דלפי דבריו אין לנשים לברך וביחוד לבני ספרד שרובם נהגו שאין מברכין על מצוה שהז"ג כנודע. וגם דברי הא"א תמוהים שהחזיק בדבריו אף דכתב דנהגו הנשים לאומרה, ולא מצינו מערער ע"ז. הדריגן לדברי התשורת ש"י אף דנראה דיש מקום לברך אם לא ישן בלילה דבהכרח שישן שינת קבע, אבל למעשה העיקר שאין לברך ברכה זו שנתקנה על מנהגו של עולם שהולכים לישון בלילה לשמירה מן המזיקין וביום ליתא להחיא טעמא וגמצא בטל מנהגו של עולם, ודבר זה יש לדייק מדברי הרמב"ם רפ"ז מתפלה שכתב כשיכנס אדם למטתו לישן בלילה מברך ברוך וכו' ש"מ דרק בלילה ולא ביום וכ"כ הביאור הלכה שם. ומה עוד דע"פ סודן של דברים אין לברך אחר חצות וכש"כ אם ישן ביום. אף דכתבנו דע"פ פשוטן של דברים יכול לברך והחושש יכול לברך בלי שם ומלכות וכן אני נוהג מכמה טעמים. אבל ביום אף בלי שו"מ אין מקום לברכה זו. ואם ירצה יכול לומר פסוקי דרחמי כמו שהיה נוהג מהר"י ווי"ל כמבואר בסוף תשובותיו בחלק ההלכות סימן ו'. וכ"כ המג"א אך הערוך השלחן כתב שאין נוהגין כן.

הנלע"ד כתבתי

סימן כב

ברין להשהות חמין ותבשיל ע"ג גז ותנור חשמלי בע"ש

הגה לכאורה נראה דאסור לשים אוכל מע"ש על הגז או לתוך תנור חשמלי אפילו שהאש מכוסה הרי הגזרה עדיין במקומה עומדת שמא יגביה את מעלות החום וכן בגז שמא יגביה את האש. והנה ראיתי בספר יסודי ישרון ח"א במערכת ל"ט

בהלכות שבת דף פ"ה וזה דעת הרמב"ם והסמ"ג וכמ"ש לעיל שנמצא סתירה בדברי עצמו. ויותר נחלקו הפוסקים אם אסור לאכול וכו' מדאורייתא או מדרבנן, ומשא"כ אצלנו שגם אם אסור או ממדת חסידות כמעט ואין מחלוקת וכאמור.

הנלע"ד כתבתי

סימן כא

עוד בענין הנ"ל

אם אדם ישן ביום שינת קבע אם צריך לברך המפיל

הנה החיד"א בברכי יוסף סימן רל"ט אות ב' כתב יש מי שרצה לומר דע"פ הסוד אין לברך המפיל אם היה ער עד אחר חצות ואז הולך לשכב ואין כן האמת אלא צריך לברכה בכל זמן שהולך בלילה לשון מהר"ר ישעיה באסן בתשובותיו שלמי תודה ע"כ. ומתבאר דרק אם הולך לשון בלילה מברך אפילו אחר חצות אבל ביום אין מקום לברכה זו. אמנם עיין בכה"ח שם אות ח' שהביא דברי החיד"א וכתב צליו אמנם הוואה יראה בשער הכוונות בדרושי הלילה דהעיקר הוא כיש מי שרצה לומר דע"פ הסוד אין לברך המפיל אלא דוקא הישן בחצות לילה הראשון דבאותו זמן הוא הפלת הדורומיטא אבל אחר חצות שחוזרין המוחין להמשך אין מקום לברכת המפיל, ועוד כיון דמטא זמן המעביר איך יברך המפיל. ועיין בדברינו לעיל סימן מ"ו אות מ"ט ודו"ק. וכ"כ החס"ל אות י' דפה עיה"ק ירושת"ו מנהג החסידים הבאים בסוד השם ע"פ האר"י ו"ל שלא לאומרה כל שעבר עליו חצות עכ"ל. וכ"כ הרב נתיבי עם שם. וכשאני לעצמי אין בידי להכריע וביחוד במקום שאין גלוי מפורש בדברי האר"י ו"ל. ואמנם הדעת נוטה להצריך לברך כדברי מרן החיד"א, אף דלדעת חכמי האמת אין רוח רעה שורה אחר חצות ומהם אף אינם מצריכים נטילה וכמ"ש הבא"ח פ' תול' מ"מ האי לתוד והאי לתוד, דברכת המפיל י"ל דעל מנהגו של עולם נתקנה דהרי הוא מברך המפיל חבלי שינה על עיני ויש הרבה דגנו אחר חצות וא"כ הוי דבר בעתו וכמו שהמתפלל אחר חצות מברך השכבנו אבנו לשלום מטעם זה נמצא אם ישן שינת קבע אתי שפיר לברך. ושור"ר למ"ב בביאור הלכה שם סמוך למטתו שעלה ונסתפק אם הוא עדיין קודם עמוד השחר בעת ברכת המפיל אך הוא משער שעד שישן יעלה עה"ש אי אוליגן בתר עת הברכה שהוא עדיין לילה וכו' ע"ש שדעתו אין לברך. ומתבאר מדבריו דאחר חצות אין כל מקום לספוקי כלל אם יכול לברך דעד עה"ש הוי זמן שכיבה וזה פשוט ואכמ"ל. ומעתה אין מקום לספוקי בנ"ד דאין לברך אם ישן ביום אפילו שינת קבע דאין קביעות לשינה ביום דהיום למלאכה